

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ,

TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KURUMU
TELEVİZYON HABERLERİNİN
KAYNAKLARI AÇISINDAN ÇÖZÜMLENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Şensu ÖZCAN /

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Dursun GÖKDAĞ

Aralık, 1987

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	1v
BÖLÜM	
I. GİRİŞ	1
Sorun	2
Haber Kavramı ve Kaynakları	7
Haberin Tanımı	7
Haber Türleri	8
Haber Kaynakları	10
Haber Kaynaklarının Tarihçesi	11
TÜRKİYE RADYO VE TELEVİZYON KURUMU	
TELEVİZYON HABER KAYNAKLARI	12
Uluslararası Haber Ajansları	12
Associated Press (AP)	13
United Press International (UPI) ..	15
Agence France Presse (AFP)	18
Reuter	20
Tass	22
Uluslararası Haber Ajanslarının İşlev- leri ve Kullandıkları Yöntem	24

Ulusal Haber Ajansları	27
Anadolu Ajansı (AA)	30
Özel Girişimin Elinde Bulunan Haber Ajansları	31
Akdeniz Haber Ajansı (AKAJANS)	32
Ankara Haber Ajansı (ANKA)	32
Türk Haberler Ajansı (THA)	33
Ulusal Basın Ajansı (UBA)	34
Özel Muhabirler	35
Haberlerin Hazırlanışı ve Sunuluşu	35
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Yayın İlkeleri	36
Amaç	40
Sınırlılıklar	40
Yöntem	40
Evren ve Örneklem	41
Veriler, Toplanması ve Çözümlemesi.	42
II. BULGULAR VE YORUM	44
Haber Kaynakları	44
Ulusal Haberlerin Dağılımı	46
Uluslararası Haberlerin Dağılımı	50

III. ÖZET VE YARGI	55
Özet	55
Yargı	60
EK ÇİZELGELER	62
KAYNAKÇA	67

ÇİZELGELER LİSTESİ

ÇİZELGE	Sayfa
1. Haberlerin Ulusal ve Uluslararası Oluşlarına Göre Dağılımı	44
2. Haberlerin Kaynaklarına Göre Dağılımı .	45
3. Ulusal Haberlerin Kaynaklarına Göre Dağılımı	46
4. Uluslararası Haberlerin Kaynaklarına Göre Dağılımı	47
5. Ulusal Haberlerin Bölgelere Göre Dağılımı	48
6. Bölgesel Haberlerin Haber Kaynaklarına Göre Dağılımı	49
7. Uluslararası Haberlerin Kıtalara Göre Dağılımı	50
8. Kıtalardan Gelen Haberlerin Kaynaklarına Göre Dağılımı	51
9. Uluslararası Haberlerin Türkiye İle Doğrudan İlgili Olma Durumu	52
10. Uluslararası Haberlerin Ajanslara Göre Dağılımı	53

B Ö L Ü M I

GİRİŞ

Auguste Comte'un bilinen deyiimiyle, "öngörmek ve gereğini yapmak için bilmek gerekir" bilmek için de haber almak. İnsanın kendisinden uzakta oluşan, duyularına seslenmeyen olayları algılamasına olanak yoktur. O, bu olayları kendisine ulaşan haber sayesinde öğrenir. Yani insanın akıyla değerlendirip, karar almasına yardım eden verileri iletişim sağlar (Alemdar, 1981, s.3).

İletişim, insanlık tarihinen başlangıcından beri geçerli olmuştur. İlk önce yaşamını sürdürebilmek için doğa ve diğer insanlarla iletişim kuran insan, toplumsal yaşam gelişip karmaşıklaştıkça başlangıçtan pek farklı olmayan nedenlerle, fakat daha karmaşık hale gelmiş olan iletişimi kullanmaya devam etmiştir.

Ünlü toplumbilimci düşünür, Marshall McLuhan (Öz-kök, 1985, s.164), insanlar arasındaki iletişimin üç ana dönemde ele alınabileceğini söylemektedir.

1. Sözlü Dönem
2. Yazılı Dönem
3. Elektrik ve Elektronik Dönem

İnsanlar, yazının bulunuşundan önceki ilk dönemde, bugün rahatlıkla ilkel diyebileceğimiz; fakat zaman zaman kullanmaya devam ettiğimiz yöntemlerle iletişim kurmuşlardır. Bu dönemdeki egemen iletişim biçimi, sözlü anlatım ve işitse algılamaya dayanmaktaydı.

Yazının bulunuşuyla, alışlagelmiş iletişim biçiminde köklü bir değişme olmuştur. İşitme duyusunun yerini yavaş yavaş görme duyusu almış ve bunun bir uzantısı olarak da "göz"ün egemen olduğu bir iletişim biçimi ortaya çıkmıştır. Yazının toplumda egemen iletişim biçimi haline gelmesi; özellikle matbaanın bulunmasıyla, sözün egemenliği sona ermiş, görsel uygarlığın yolu açılmıştır (Özkök, 1985, s.165).

Günümüzde ise insanlık büyük bir devrimi yaşamaktadır. Bugün çağdaş toplumlar "bilgi toplumu" niteliği kazanmış, dünya küçülmüş, bilgi akışı "anlık" denilebilecek bir hız kazanmıştır. Bunda en büyük etken, görme duyusunun egemenliği ve basılı yazının oluşturduğu uygarlığın aşılmış olmasıdır.

Sorun

Gelişmiş toplumlarda iletişim gereksinimi, gelişen teknolojinin ürünleri olan mektup, telefon, telgraf, gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon, sinema, film, tiyatro, resim, plak, kaset, videoband, videokaset, uydu, elektronik beyin vb. araçlarla sağlanmaktadır.

İnsanoğlu, günlük yaşantının ayrılmaz birer parçası durumuna gelen bu araçlar sayesinde büyük evrende neler olup bittiğine tanık olabilmektedir. Bunlardan televizyon, hem göze, hem kulağa hitap etmesi, okuma-yazma bilme şartı gerektirmemesi, her eğitim düzeyindeki kişiye seslenebilmesi nedeniyle kitle iletişim araçları arasında önemli bir yere sahiptir (Tokgöz, 1981, s.6-7).

Televizyonun toplumdaki hizmet işlevlerinin neler olması gerektiği konusunda, farklı toplumbilimci, yazar

ve eleştirmenler genelde aynı noktalarda birleşmektedirler. Buna göre televizyon önce bir haberleşme aracı, sonra bir eğitim aracı, daha sonra da bir eğlence aracıdır. Bu temel işlevlerin yanında; mal ve hizmetlerin tanıtılması (reklam) ile inandırma ve harekete geçirme olarak nitelendirilebilecek yan işlevleri de vardır (Aziz, 1981, s.51).

Televizyon yayını yapan her ülkenin kendine özgü haber yayınları vardır. "Haber yayımcıları" ulusal ve uluslararası haberler için giderek daha çok dayanılan kişilerdir. Dünyanın her yerinde haberleri, televizyonun ulusal basından çok daha dürüst bir biçimde verdiği görülür. İki aracın da özgür bulunduğu yerlerde bu dürüstlük oranı televizyonda daha da büyüktür (Swallow, 1973, s.9).

Yakın zamanlarda yapılan bir araştırmada pek çok kişiye "Haberlerinizi genellikle nereden alıyorsunuz. Gazeteden mi yoksa, televizyondan mı?" diye sorulmuş, karşılık verenlerin üçte ikisinin haber kaynağı televizyon olarak saptanmıştır. Bugün gerçekten televizyon haberleri dinleyicisi, hem gazete okurundan, hem de radyo dinleyicisinden çoktur. Dinleyici sayısının çokluğu da televizyonu güçlü kılan etkenlerden biridir (Swallow, 1973, s.9).

Uluslararası iletişim yapısına bir göz atıldığında dengesiz ve tek yönlü bir akışım kendini gösterir. Kitle iletişim araçları uluslararası dengeli bir biçimde paylaşılmamıştır. Gelişmiş batılı ülkeler iletişim araçlarına sahip olma ve onları denetimleri altında tutma bakımından az gelişmiş ülkelere oranla büyük bir üstünlüğe sahiptirler. İletişim araçlarının gerek niteliksel gerekse niceliksel açıdan, önemli bir kısmı onların elinde ya da güdümündedir.

Ancak bu dengesizlik yalnızca uluslararası de-
 ğil, aynı zamanda ülke içinde de söz konusudur. Yeni ulus-
 lararası haber düzeni çalışmaları, söz konusu ettiğimiz
 ikinci dengesizliğin de birincisi kadar önemli olduğunu
 somut biçimde ortaya koymuştur. Buna bir de az gelişmiş
 ülkelerin kendi aralarındaki yatay dengesizliği eklemek
 mümkündür. Az gelişmiş ülkeler de birbirlerinden farklılık
 göstermekte; bazıları bir takım iletişim alanlarında kay-
 nak dağılımı açısından diğerlerine oranla daha avantajlı
 durumda bulunmaktadır. İletişim araçlarına sahip olma
 ve denetleme bakımından en geri olanlar, sömürgeciliğin
 geçmişte en ağır biçimde kendisini gösterdiği izlerinin
 hala büyük ölçüde sürdüğü ülkelerdir.

İletişim kaynakları dağılımının yanı sıra, gözlem-
 lenen ikinci bir dengesizlik de iletişimin tek yanlı iş-
 lemesidir. Gelişmiş merkez ülkeler mesajlar üretirken ve
 yayarken; Özcan'ın (1983, s.17) deyişiyle az gelişmiş çev-
 re ülkeler bunları almak ve kullanmak üzere uzmanlaştı-
 rılmıştır.

Bunun yanısıra, uluslararası haber dolaşımındaki
 düzenin bozuk, dengesiz ve saptırmalarla dolu olduğu ve
 zaman zaman pek çok haberin hiç duyulmadığı da öteden
 beri gerçektir. Haberi yayanlar, duyuranlar olayları ken-
 di açılarından görüp değerlendirir ve kendi ölçülerine
 göre seçerler. Bu dünyanın her yerinde, her zaman böyle
 olmuştur ve böyle olagelmektedir. Hele dış ülkelerle il-
 gili haberler küçüldükçe ve yolların uzadığı ölçüde yok
 olur gider. Ekonomik ve siyasal çıkarlar da araya giri-
 yorsa olaylar büsbütün ters yansıtılabilir, ya da hiç
 yansıtılmaz.

Haberleri her muhabir kendi gözlüğü ile görmekte, her ajans kendi politikasına, abonelerinin ölçülerine göre değerlendirmektedir. Büyük ajansların sağladığı haber dolaşımı tek yönlü ve dikeydir. Haberler Paris'ten, Londra'dan, New York'dan dünyaya yayılır. Büyük ajansların üçüncü dünya ülkelerinden kendi ülkelere yolladıkları haber sayısı, kendi merkezlerinden o ülkelere yadıklarının % 20-30'u oranındadır. Üstelik üçüncü dünya ülkeleriyle ilgili haberler gelişmiş ülkelerin basınına, radyo ve televizyonuna hep kesik kesik geçmektedir. Haberi okuyan ya da dinleyen (izleyen) kişinin ön bilgisi yoktur. Ertesi gün ve ondan sonraki günlerde de hiçbir bilgi verilmez; okuyucu, dinleyici ve izleyici yarım ve yanlış bilgilerle yetinmek zorundadır (Topuz, 1984, s.1-18).

Filipinler Dışişleri Bakanı Carlos Romulo 1977 yılındaki bir konuşmasında dünyaya dağıtılan haberlerin üçte ikisi A.B.D.'ndeki kaynaklardan, geriye kalanlar ise Batı Avrupalı kaynaklardan gelmektedir diyor. TRT de bu gelişmiş ülkelerin haber ajanslarından hergün haber almaktadır. Bu durumda TRT'nin yurt dışındaki olaylarla ilgili tüm haberleri, söz konusu haber tekellerinin süzgecinden geçtikten sonra ilettiği rahatlıkla söylenebilir.

Nitekim, TRT Genel Müdürlerinden Cengiz Taşer, 4 Ekim 1979 tarihinde başlayan 8.TRT Danışma Kurulu'nu açış konuşmasında, "dış haberlerde yabancı ajanslara bir noktada bağımlı olmak zorunluluğunu gidermek amacıyla, önemli olaylar, yurt dışına merkezden gönderilen ekiplerce izlenmektedir. Haber niteliğindeki tüm dış olayların TRT'nin kendi muhabirlerince izlenmesi ve merkeze geçilmesi tek seçenek olarak kabul edilmektedir" demiştir (Öngören, 1980, s.11).

TRT'nin halkı aydınlatma göreviyle ilgili en önemli kural, haberlerin doğruluk niteliği taşıması gerekliliğidir. İç olaylarla ilgili haberleri TRT tarafından hazırlanmasında ve yayınlanmasında bu ilkeye uyma olanağı bir dereceye kadar varsa da dış olaylarla ilgili haberlerde bu olanağın çok sınırlı olduğu açıktır (Oskay, 1978, s.38).

Oskay'a göre önemli olaylarda dış ülkelere geçici muhabir gönderme sağlam bir haber edinme olanağı vermez. Dış habercilikte önemli olan, ilgili ülkelerin ya da belirli bölgelerin uzmanı olan personele sahip olmaktır. Ayrıca bu insanların o ülkelerin dilini ya da günün evrensel dillerini bilmesi, çağdaş sorunları kavrayabilecek şekilde, siyasal ve sosyal bilimlerden haberdar muhabirler olması gerekir. Dış ülkelerin ileri gelenleriyle, gazetecileriyle, çeşitli haber kaynaklarıyla yakınlık kurabilmiş dış muhabirlerle, bu muhabirlerden gelen haberlere, "aktüel" niteliklerinin yanı sıra, geniş bir perspektif içinde daha dolu bir öz kazandırabilecek "merkez uzmanlar kadrosu" birlikte habercilik yapmadıkça, gerçek bir dış habercilikten söz edilemez. Bu durumda, Türkiye'nin dünyayı başkalarının gözüyle görmesi önlenemez.

Televizyonun haber kaynağı olarak birinci sıraya yükselmesi; buna karşılık televizyon haberlerinin daha çok gelişmiş ülkelere ait ajansların tekelinde olmasının getirdiği sakıncalar, her gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke kadar Türkiye için de sözkonusudur.

Televizyonun kitle iletişim aracı olarak insanların düşünce ve tutumlarını etkilemedeki gücü dikkate alındığında; Türk toplumunun pek çok haberi, haber tekelleri istediği için ve onların saptadığı bağlamda görüp izlemesi, konunun önemini daha da arttırmaktadır.

Buna karşılık, Dünya haber tekellerinin süzgecinden geçirip TRT ekranlarına yansıyan haberler üzerinde yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

İşte bu araştırmada TRT televizyon haber programlarının, -yukarıda ki bağlamda- haber kaynakları açısından incelenmesi sorun olarak ele alınmıştır. Asıl konuya geçmeden, haberin ne demek olduğu, tekel durumuna gelmiş haber ajansları ile TRT'nin yayın ilkelerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Haber Kavramı ve Kaynakları

Haberin Tanımı

Haber kavramının, üzerinde anlaşılmiş tek bir tanım yoktur. Özcan'ın (1983, s.56) Funk and Wagnalls Standard Dictionary'den aldığı tanıma göre haber, "henüz olmuş veya önceden olmakla birlikte henüz ortaya çıkmış bir konudaki taze bilgi" olarak tanımlanmakta ve özellikle "yenilik" ve "tuhafılık" öğeleri üzerinde durulmaktadır.

Hilliard'a göre "gerçek olan ve insanlar için ilgi çekici olan her oluşum" haberdur. Hiebert ve arkadaşları da haberi "okumak, dinlemek ya da seyretmek için, bireylerin zaman ya da para ödeyerek satın almayı istedikleri şey" olarak tanımlıyorlar (Kocabaşoğlu, 1977, s.337).

Bu anlamda haber toplumsal bir gereksinim değil, pazara konu olan bir meta olmaktadır. Haber kavramı bazan doğrudan tanımlanamamakta ama önemli öğeleri belirtilerek anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu öğeler şunlardır.

- Zaman ve mekan bakımından yakınlık;
- İlgi çekicilik / göze çarpıcılık;
- Gerçek olma ve güncellik taşıma;
- Duygusal bir içerik taşıma;
- Anlaşmazlık / çatışma / gerilim;
- Gariplik / tuhafılık;
- Sonuçların önceden bilinmemesi.

Sayılan özelliklerin tümünü içine alabilecek bir tanım yapmak gerekirse haber, "haber ölçütlerine göre, izleyici için önemli olan ve yakın zamanda meydana gelmiş ya da ortaya çıkarılmış bir olaya ilişkin bilgidir"(Özcan, 1983, s.57).

Haber Türleri

Haberleri bu şekilde açıkladıktan sonra "uluslararası haber" ve "dış haber" kavramları ile aralarındaki farkın incelenmesine geçilebilir.

Uluslararası Haber, Uluslararası haber ölçütlerine göre hazırlanıp izleyicilere sunulan henüz meydana gelmiş yada daha önce meydana gelmekle birlikte henüz ortaya çıkmış olaylara denilmektedir (Özcan, 1983, s.58).

Ölçütleri şöyle belirtmek mümkündür;

- Yeni meydana gelmiş veya yeni ortaya çıkmış olması,
- Büyük bir ulus / kitle, tanınmış bir birey / küme ile ilgili olması,
- Çatışma ögesi bulunması (bu çatışma fikir düzeyinden silahlı kavgaya kadar uzanabilmektedir.)
- Mesajı alanlara psikolojik olarak yakın olması;

- Dünyanın nasıl olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği konusundaki mevcut değerleri içermesi ve anlaşılmasının geç olmaması;
- Uluslar arasındaki çıkar çatışmasının bir parçası olması.

Uluslararası haber kıstaslarına uygun olgular haber olarak hazırlanmalı ve duyurulmalıdır. Örneğin "büyük" bir Avrupa ülkesindeki seçim mücadelesi hem bir çatışmayı içermekte ve hem de önemli bir ulusu ilgilendirmektedir. Dahası, bir çok Amerikalı, Türk, Yugoslav vb. bu ulus ile ailesel bağlara veya çeşitli çıkarlara sahiptir. Ayrıca olgunun anlaşılması da kolaydır.

Ancak bir olay, haberin değerini belirleyen kıstaslara sahip olmamakla birlikte, diğer bazı ölçütleri nedeniyle çok öne çıkmışsa yine "önemli" sayılabilecektir.

Örneğin, "önemsiz" bir ülkeye ait küçük bir uçak düşmüşse, olay tek başına o kadar önemli olmamakta, ama uçağın içinde uluslararası tanınmış bir kişi varsa birden bire önem kazanabilmektedir.

"Dış Haber" ve "Uluslararası Haber" birbirinin özdeşi kavramlar değildir. Uluslararası haber ölçütleri arasında coğrafya kıstası aranmaz. Uluslararası ilgi uyandıran, uluslararası boyutları olan her haber, nerede olursa olsun bu kapsama girer. Örneğin, Türkiye'deki bir siyasi seçim Türkiye için bir "iç haber" olmakla birlikte, aynı zamanda uluslararası boyutları olan ve tüm dünyanın ilgisini çeken bir "uluslararası haber"dir. Haber Türkiye dışında bir "A" ülkesinde yayınlandıysa, orada "dış haber" olarak adlandırılır. Bu nedenle her dış haber aynı zamanda bir uluslararası haberdir, çünkü bir başka ulusun daha ilgisini çekmiştir. Ama her uluslararası haber kural olarak, her zaman dış haber olmayabilir.

Haber Kaynakları

Günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde haber alışverişinde etkin rol oynayan hiç kuşkusuz haber ajansları olmaktadır. UNESCO kayıtlarına göre günümüzde 90'ın üzerinde ülkede haber ajansları bulunmaktadır. Son on yıla göre bu sayı haber ajanslarının sayıca artışını göstermekle beraber, hala 40'ın üzerinde ülkenin haber ajansı yoktur. Haber ajansları genellikle basın endüstrisinde ayrı bir bölüm oluşturdukları gibi, kuruluşları, işleyişleri buldukları ülkelerin hukuki rejimlerine göre değişmektedir. Dünya düzeyinde ulusal haber ajansına sahip 90'ın üzerindeki ülkenin 50'sinde haber ajansları doğrudan devletin denetimi altında bulunmakta, veya çalıştırılmaktadır. Geri kalan 40 kadar ülkede ise haber ajansları gazeteler, radyo ve televizyon örgütlerinin kurduğu kooperatifler biçiminde örgütlenmekte veya özerk kamu kuruluşları şeklinde işletilmektedirler (Tokgöz, 1981, s.34).

Haber ajansının tanımını yapmak güçtür. Tanımı, belki en akılcı olarak amacına bakılarak yapılabilir.

Amerikalı yazar John Hohenberg'in verdiği ajans tanımı oldukça kapsamlıdır.

"Haber ajansı, gazete, radyo, televizyon, dergi gibi kitle iletişim araçlarına haber temin eden bir kuruluştur." (Tokgöz, 1981, s.35).

Fakat bu tanım haber ajanslarının günümüzde gördüğü işlevler dikkate alınınca, yine eksik kalmaktadır. Haber ajansları, kitle iletişim araçlarına fotoğraf, eleştiri, karikatür, resimli roman, röportaj gibi haberlerin tamamlayıcı ürünlerinin de temininde rol oynamaktadır. Bu nedenle Unesco'nun verdiği tanımı kullanmak yerinde olacaktır.

"Haber ajansı, hukuki statüsü ne olursa olsun, genel anlamda haberleri, gerçekleri gösteren ve tanımlayan aktüalite belgelerini bulup, bunları kitle iletişim araçlarına onları ikna etmenin dışında kalmak üzere yayan, yasaların hükümlerine, ticaret kurallarına uygun, olarak verdiği ölçüde tam ve tarafsız bir hizmet götüren kuruluştur" (Tokgöz, 1981, s.35).

Haber Kaynaklarının Tarihçesi

Haber ajanslarının geçmişi XIX.yüzyılın ilk yarısına kadar gidebilmektedir. Macar asıllı bir Fransız olan Charles Havas, 1835'te Havas haber ajansını kurarak, haber ajanslarının temelini atmıştır.

Havas haber ajansını, 1855 yılında Almanya'da "Woff" Haber Ajansı izlemiştir. 1851 yılında önce Havas'la birlikte çalışmış olan Alman asıllı Julius Reuter Londra'da bir ticari haber bürosu kurarak, bugünkü Reuter Haber Ajansının temelini atmıştır.

ABD'de ilk haber ajansı olan Newyork Associated Press'in kurulması 1857 yılına rastlamaktadır.

1917'de Sovyet hükümeti de bir haber bürosu kurmuş bu büro 1918'de ajans haline gelerek, bugünkü Tass'ı oluşturmuştur.

2.Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Almanlar tarafından işgali üzerine Havas'ın çalışmaları durmuş, Reuter Avrupa'da çalışan tek ajans olarak kalmıştır. Savaştan sonra Havas, Agence France Presse adını alarak tekrar faaliyete başlamıştır. Amerikan ajansları ise Amerika dışı faal hale gelmişler, Tass'da Sovyet dünya ajansı olma kimliğini kazanmıştır (Tokgöz, 1981, s.39).

TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KURUMU
TELEVİZYON HABER KAYNAKLARI

TRT programlarına bakıldığında, gerek radyo gerekse iki televizyon kanalında haberlerin genel yayın içerisinde önemli yer tuttuğu ve sürelerinin azımsanmayacak ölçüde olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre televizyonun 1.Kanalında haberler, hergün açılış ve kapanışta özet, ana haber bülteninde ise tüm genişliği ve derinliği ile verilmektedir.

Bir başka deyişle Birinci Kanalda; açılış haberleri, ana haber bülteni ve Kapanış haberleri yer almaktadır.

İkinci Kanalda ise tek bir ana haber bülteni vardır. Birinci kanaldaki haberlerin hepsi Türkçe verilirken ikinci kanaldaki haber yayını Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayımlanmaktadır.

TRT televizyonu haberlerini üç kaynaktan sağlamaktadır. Bunlar uluslararası haber ajansları, ulusal haber ajansları ve özel muhabirlerdir.

Uluslararası Haber Ajansları

Petrol alanında faaliyet gösteren çok uluslu ekonomik şirketler nasıl "7 kızkardeş" diye anılıyorsa, 5 büyük haber ajansı da "5 kızkardeş" olarak tanımlanmaktadır. Aşağıda, bu 5 kızkardeşe ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Associated Press (AP)

Associated Press, haber ajanslarının en eski ve en büyüklerinden birisidir. 1848 Mayıs'ında Amerika'da "The Sun" gazetesinde toplanan altı New York gazetesinin aldığı bir kararla, kooperatif bir ortaklık olarak ve Harbour Press Association adı ile kurulmuştur. Telgraf yeni bulunduğu için bu araçla haberleşmek gazetelere çok pahalıya gelmekteydi. Gazeteler kendi aralarında anlaşarak masrafları bölüşmeye karar vermişler işte bu amaçla Associated Press ortaya çıkmıştır.

Birkaç kez yeniden örgütlenen ajans dünyanın en büyük haber kuruluşu haline gelirken ve kooperatif biçimindeki yapısını korurken, bugün 1778 Amerikan gazetesi ve 2042 radyo ve televizyon istasyonunun ortaklığına dayanmaktadır. Kooperatifte ortaklar önemleri oranında hisseye sahiptirler ve ajansın yönetim kurulu oluşturulurken de aynı şekilde, ortaklar güçleri oranında oylamaya katılırlar. Bu nedenle ABD'nin büyük gazetelerinin, radyo ve televizyon şirketlerinin temsilcileri her zaman yönetim kurulunda çoğunluğu oluşturmaktadırlar (Özcan, 1983, s.65).

AP I.Dünya Savaşından sonra 1919'da da daha büyük bir hamle yaparak Güney Amerika'dan abone olmak isteyen gazetelerin çağrısı üzerine bu bölgeye telgrafla doğrudan haber dağıtımına girişir. 1933'de Japon haber ajansı Ringya'da buna benzer bir çağrıda bulunur. AP bu isteğide karşılar.

Bunun yanısıra AP çeşitli yan servisler de kurmuştur, foto servisi, yayıncılık servisi, spor servisi, ekonomi servisi, magazin servisi gibi (Topuz, 1984, s.65-68).

Ajansın genel merkezi New York'ta olup, genel merkez için ajansın Londra ve Tokyo büroları, haber ve fotoğraflar yönünden röle merkezleridir. AP'in Avrupa hattı Londra üzerinden çeşitli Avrupa başkentleri ve belli başlı kentleriyle bağlantılıdır. Londra aynı zamanda Orta Doğu, Hind Yarımadası, Afrika ve Avustralya'dan gelen haberler için röle istasyonu görevini yaparken New York ve Londra 24 saat boyunca haberleşme içindedir. Tokyo ise Uzak Doğu için haber toplama merkezi olup, New York ile sürekli bağlantısı bulunmaktadır.

ABD dışında 162 ülkede büroları bulunan ve 108 ayrı ülkeden 5720 haber kuruluşuna günde ortalama 17 milyon sözcüklük haber ileten Associated Press'in yabancı ülkelerde 559 muhabiri vardır. Bunlardan 478'i ABD vatandaşı değildir. Yeni bulguları çok yerinde değerlendirmesini bilmiş olan AP lazerfax denen sistemle fotoğraf aktarmakta, multiplex ile de haber ve bilgi aktarmaktadır. Dakikada 60 sözcük iletebilen klasik teleksler yanında, kompitüre dakikada 56 bin sözcük geçebilen sistemleride kullanan ajansın faaliyetlerinde ileri bir merkeziyetçilik ilkesi temeldir. Merkeziyetçilik ise, bu son derece gelişmiş teknoloji ile kolay ve etkin bir biçimde yapılmaktadır (Özcan, 1983, s.24).

AP haber dağıtımında çeşitli kablolar dışında son yıllarda katot ışınları aracılığıyla uydulardan yararlanmaktadır. Bu şekilde ajansın bütün büroları otomatik olarak haber verme, düzeltme ve dağıtma olanaklarına kavuşmuştur (Tokgöz, 1981, s.42).

Le Monde gazetesinin muhabiri Claude Julien'in değişimiyle, Amerikan İmparatorluğu'nun en güçlü silahlarından birisi haline gelmiş olan AP, dünya nüfusunun

üçte birine ulaşan haberlerin altında imzasını bulundurmaktadır. Ajans faaliyetlerinin % 5'ini az gelişmiş ülkelerde yoğunlaştırmışken, toplam gelirinin ancak % 1'ini bu ülkelerden sağlamaktadır (Özcan, 1983, s.24).

Türkiye'den elde edilen haberler merkezi Frankfurt yada Roma üzerinden geçilmektedir. Haberler Linotiplerde doğrudan doğruya kullanılabilen delikli şeritler halinde verilir. AP Türkiye'de yayınlanan gazetelere ve TRT'ye haber satmaktadır. Anadolu Ajansı ile de haber değişimi yapmaktadır. AP'nin Türkiye'de Ankara'da ve İstanbul'da büroları bulunmaktadır (Alemdar, 1982, s.16).

United Press International (UPI)

AP'nin tersine UPI ticari bir işletme şeklinde kurulmuş ve örgütlenmiştir. UPI Haziran 1907'de United Press Association adıyla kurulmuş, ajansın kurucusu E.W.Scripps haber tekellerine karşı çıkarak her isteyen haber ajansı kurabileceğini öne sürmekle işe başlamıştır. Çünkü o dönemde Amerika'da AP haber dağıtımını kendi tekeline almıştır.

UPI işe başlarken iki ilke öne sürer: Birincisi; dilenen kaynaklardan bağımsız olarak haber alabilme özgürlüğüdür. İkincisi de; dilenen ajansdan haber satın alabilme özgürlüğü. Elde ettiği başarının sonucu olarak Reuter ajansı 1912'de UPI'ye işbirliği önerir. Ama UPI buna yanaşmaz, tek başına bağımsız ve ödün vermeyen bir politika sürdürme kararı verir.

1935'te UPI radyo istasyonlarına servis yapan ilk Amerikan ajansı olur. II.Dünya Savaşı boyunca UPI çalışmalarını başarıyla sürdürür ve savaş sona erdiği zaman

yabancı ülkelerdeki abone sayısı o zamana kadar görülmemiş bir sayıya ulaşır. 1952'de de ilk kez televizyon için aktualite servisi kurar.

1958 yılında United Press ve International News Service ile birleşerek UPI adını almıştır.

UPI'nin bugün 92 ülkede 7079 abonesi vardır. Yabancı ülkelerde abone sayısı 2246'dır. Bunların 36'sı ulusal haber ajanslarıdır (Topuz, 1984, s.69-70).

ABD'de 150, diğer ülkelerde 250 kadar büroya sahip bulunmaktadır. Bu bürolarında 10 binden fazla personel çalıştırılmakta ve 48 dilde haber dağıtmaktadır. 1962 yılından beri Tass dışında Moskova ile teleks bağlantısı kuran ilk ajanstır (Tokgöz, 1981, s.43).

UPI özel bir ortaklıktır. Abone bedelini ödeyebilen her yayın organı yada kurum ve özel kişiler ajansa abone olabilirler. Ajansın abonelerinin siyasal görüşlerini göz önünde tutarak, haber politikasına yön vermediği belirtilir. UPI'nin siyasal bir politikası yoktur, hiçbir partiye ve hükümete bağlı değildir. Amacı haber vermektir. Ajansın patronlarının da yazı ve haberler üzerinde bir denetim kurmadıkları öne sürülür (Topuz, 1984, s.70).

114 ülkede faaliyetlerini sürdüren, günde 11 milyon sözcüklü haber ve 200 fotoğraf dağıtan ajansın yıllık bütçesi 75 milyon dolar olup bu miktarın büyük bir kısmı ABD'ye aittir. Harcamalarının % 67'sini ve gelirinin % 75'ini bu ülkeden sağlamaktadır. Başka bir deyişle, gelirinin % 25'ini dışarıdan sağlayan UPI, az gelişmiş ülkelerle alışverişinde de AP'den farklılık göstermektedir. Nitekim, UPI harcamalarının % 4'ünü, gelirinin % 5 - % 7'sini Latin Amerika ve Asya'dan sağlamaktadır (Özcan, 1983, s.66).

UPI'nin Avrupa-Afrika-Orta Doğu büroları ve Asya aboneleri birbirlerine Multiplex bir şebeke içinde telefoto ve teleemprimör kanallarıyla bağlanmışlardır. New York merkezinde de büyük bir bilgisayar bulunur. Bütün bölgeler arasında bilgisayarlarla işleyen bir düzen kurulmuştur. Bunun sonucu olarak da dünyanın herhangi bir yerindeki bürolardan biri istediği büroya, ya da aboneye doğrudan haber ve bilgi aktarabilir.

UPI'nin ayrıca haber hizmeti konusunda çeşitli ortaklıkları da bulunmaktadır. Bunlar arasında UPI News Film (televizyon için aktüalite filmi gönderen hizmet), UPI Audio (telefonla haber hizmeti), Ocean Press (radyo yolu ile denizdeki gemilere bülten gönderen hizmet), United Features Syndicate (resimli tefrikalar, röportaj, makaleler, karikatürler veren hizmet), ABD'deki ve dışarıdaki gazetelere radyofoto, telefon yoluyla gönderilen hizmet, facsimik hizmeti, ekonomik ve mali hizmet yer almaktadır (Tokgöz, 1981, s.43).

UPI 39 haber ajansı ile anlaşma imzalamıştır. Bunların bir bölümü ulusal haber ajanslarıdır, bir bölümü de özel haber ajanslarıdır. UPI Türkiye'de THA ile işbirliği yapmaktadır (Topuz, 1984, s.71).

Türkiye ile ilişkilerinde genel hat olarak Londra-İstanbul-Ankara hattı kullanılmaktadır. Bu hattın İstanbul merkez terminal durumundadır. Türkiye'den elde edilen haberler B hattı denilen mesaj hattı ile New York'daki genel büroya iletilmektedir.

Türkiye'de 1978 yıllarında UPI, Akajansla bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre Akajans tüm sorumluluklar kendisine ait olmak üzere UPI'nin haberlerini Türkiye abonelerine satarak, Türkiye'den çıkan haberleride

UPI'a iletecektir. Gerek mali anlaşmazlıklar gerekse faaliyetlerdeki yetersizliklerden dolayı anlaşma 1981'de bozulmuştur.

AP ile UPI arasında haber geçme sureti karşılaştırıldığında AP'in Türkiye haberlerini UPI'dan daha fazla geçtiğini görürüz. Buna karşılık UPI'ın Avrupa haberleri AP'inkinden daha fazladır. Bunun nedeni ise UPI'ın inanırlığı ve güveninin yer etmiş olmasıdır (Alemdar, 1982, s.29-30).

Agence France Presse (AFP)

Hem uluslararası düzeyde etkin bir haber ajansı hem de Fransız ulusal haber ajansı olarak AFP bir bakıma dünyanın en eski ajanslarından biridir. Nitekim AFP'nin kökeni 1835'te kurulmuş olan Havas'a dayanır (Özcan, 1983, s.67).

1944'ten beri bütün Fransız basını ajansa abonedir. Ajansın bugün 167 ülkede temsilcileri bulunur. Ajans 152 ülkede Fransızca, İngilizce, İspanyolca, Almanca, Portekizce, Arapça dağıtım yapar (Topuz, 1984, s.59). Ayrıca haberler yanında fotoğraf, röportaj, radyo ve televizyon bültenleri de dağıtmaktadır.

AFP'nin Fransa içinde belli başlı kentlerde 18, yabancı ülkelere de 108 bürosu vardır.

Ajansta 803 gazeteci, 171 muhabir, 293 teknik kadro, 723 idari kadro çalışmaktadır. Haber servisinden 138 ülkede 12400 gazete ve radyo-televizyon istasyonu ile 447 abone yararlanmaktadır. Fransa içindeki faaliyetleri dahil günde 3 milyon kelimelik haber üretmektedir.

Yıllık bütçesi itibarıyla diğer ajanslardan daha küçüktür (43 milyon dolar) ürettiği haberleri en çok

müşteriye dağıtan kuruluş olan AFP'nin yıllık masrafının % 70'i doğrudan veya dolaylı olarak devletçe karşılanmaktadır. Ajans gelirlerinin % 12'sini Afrika'dan (özellikle Francophone Afrika) sağlamaktadır. Bu bakımdan Afrika AFP için bir köse taşıdır da denebilir (Özcan, 1983, s.67).

AFP ulusal bir ajansdan haber alır ve karşılığında hem Fransa haberlerini verir, hem de dünya haberlerini. Bu durumda ulusal ajans AFP'ye indirimli bir abone ücreti öder. 54 ajansla bu tür anlaşma imzalanmıştır.

AFP ayrıca 15 ajansla, doğrudan kendi haberlerini satmak suretiyle de anlaşma yapmıştır.

20 kadar ajansda doğrudan AFP'nin Paris merkezine kendi haberlerini ulaştırırlar (Topuz, 1984, s.60).

Ajansın uluslararası ağı 24 saat boyunca çalışmakta ve belli başlı Avrupa kentlerine bağlanmaktadır. 1950 yılından beri ajansın Güney ve Orta Amerika'ya servisi bulunmakta ve bu servis günde 18 saat çalışmaktadır. Ayrıca günde 20 saat boyunca çalışan bir de Uzak doğu servisi bulunmaktadır.

AFP'nin ayrıca radyo dinleme merkezleri bulunmakta ve böylece özellikle SSCB, Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkelerinin radyo yayınları sürekli olarak dinlenmektedir (Özcan, 1983, s.67).

Türkiye'de, Ankara'da bir tek bürosu vardır. Bunun dışında İstanbul, İzmir gibi büyük illerde haber başı çalışan gazeteciler vardır. Önemli olaylarda merkezdeki muhabir, olay yerine giderek haberin malzemelerini tutar. Bunun dışında Anadolu Ajansı ile yapılan ücretli haber değişimi çerçevesinde; bu ajansın telexinden çıkan haberler, Ankara bürosunda yeniden değerlendirilip, tercüme edilerek Paris'e gönderilir (Alemdar, 1982, s.10).

Reuter

Reuter ajansını Julius Reuter adında genç bir Alman kurmuştur. Havas ajansında çevirmen olarak çalışırken haberciliği öğrenen Reuter Belçika'nın Alman sınırına yakın bir kentinde 1840'ların sonlarında Aix La Chapelle'de bir ticaret haberleri bürosu açar. Önce ustası Charles Havas'dan gördüğü gibi güvercinlerle haber iletimine yönelir. Daha sonra o zaman yeni olan telgrafla haber iletişimine girer. Ticaret bürolarına trenle de haber yollamaya çalışır.

Reuter 1851'de Londra'ya yerleşir.

Reuter kısa zamanda işlerini büyütür. Almanya'nın kuzeyinden İngiltere kıyılarına deniz altından bir kablo döşer. Aynı zamanda da Kuzey Amerika ile Avrupa arasında 1856'da döşenmiş olan denizaltı kablosundan yararlanmaya başlar. Fransa'da Havas, Almanya'da Wolff, Amerika'da Associated Press ile anlaşmalar imzalar.

1857'de ajans tek bir ailenin malı olmaktan çıkar. Reuters Limited adlı özel bir ortaklığa dönüşür. 1875'te ajansın hisseleri basına satılır. Böylece Reuter gazete sahiplerinin malı olur.

Reuter'in önemli bir özelliği iç haberleri toplamasıdır. Reuter'in alanı uluslararası haberciliktir.

Reuter'in radyo-televizyon alanında da önemli çalışmaları vardır. Visnews denen televizyon aktüalite ajansını Reuter oluşturmuştur. Bu ajans 83 ülkede 154 televizyon istasyonuna program dağıtır.

Reuter ilk kez bilgisayarları genel haberler servisinde kullanan ajans olmuştur. 1968'de uygulanmasına başlanan bu sistem çerçevesi içinde genel haberlerin

bilgisayarlarla çeşitli bölümlerde sıralanması olanağı elde edilmiştir. Reuter'in uyguladığı en büyük teknik yenilik de koaksiyal kablolarla haber ve bilgi yayımı olmuştur. Bu kablolarla dakikada 6.000.000 sözcük aktarılmaktadır.

Reuter'in büroları 108 ülkede 122 ulusal ve özel haber ajansından haber alır ve bunları merkeze bildirirler. Bunların iletilmesinde kullanılan kablo şebekesinin uzunluğu da 4 milyon kilometredir (Topuz, 1984, s.62-63).

88 milyon dolarlık yıllık bütçeye sahip olan Reuter'in 153 ülkeden müşterileri bulunmaktadır. 6 dil-den günde 500 bin kelime haber dağıtan Reuter diğerlerine göre küçük bir ajanstır. Ancak hepsi içinde Reuter'in önemli bir özelliği vardır ki, gelirinin ancak % 20'sini İngiltere'den yani kendi ülkesinden sağlarken % 80'ini dış ülkelere gerçekleştirmektedir. Az gelişmiş ülkelerin ödediği paralar ise Reuter'in gelirinin % 18'ini oluşturmaktadır.

Reuter'i diğer haber ajanslarından ayıran bir diğer özelliği ekonomik, ticari ve parasal konularda uzmanlaşmasıdır. En son borsa fiatlarını anında verebilmek için ekonomik servisinde ayrı bir bilgisayar şebekesi bulunmaktadır.

2000 personel çalıştıran ve 75 ülkede bürolara sahip olan Reuter'in yabancı ülkelere 529 muhabirinin önemli bir kısmı Afrika'da ama özellikle İngiliz çıkarlarının yoğun olduğu Güney Afrika ve Rodesya'da bulunmaktadır (Özcan, 1983, s.69).

Reuter'in çeşitli haberlerin dağıtılmasında görev yapan birçok servisleri bulunmaktadır. Örneğin Reuters World Service abonelere genel ve siyasal haberlerle,

spor haberlerini dağıtmakta, Features Desk röportaj ve inceleme yazıları dağıtmakta, Audio Studio denizaşırı ülke radyolarına sözlü haberler iletmekte, Reuters News Views Kablolu televizyonlarla abonelere televizyon haberleri dağıtmaktadır (Topuz, 1984, s.64).

Türkiye'de oldukça fazla sayıda abonesi bulunan Reuter'in Ankara ve İstanbul'da büroları vardır. Reuter'in temsilciliği Anadolu Ajansına direk olarak abonedir. Anadolu Ajansından olay alınır, merkezde genişletilip Londra'daki genel merkeze teleks sistemiyle ulaştırılır. Londra'daki merkez Anadolu Ajansına Paris üzerinden bağlantılıdır. Anadolu Ajansı Reuter'den gelen haberleri yalnızca Türk kamuoyunu ilgilendirenleri yayınlar. TRT ile bağlantıları ise direkt değil Anadolu Ajansı aracılığıdır. Reuter'in Türkiye'deki abonelerinden biri de Türk Haberler ajansıdır. Türk Haberler ajansı Reuter ajansının ekonomik servislerinin Türkiye temsilcisi ve dağıtıcısıdır (Alemdar, 1982, s.21).

Tass

Tass ajansı 10 Temmuz 1925'de kurulmuştur. 1930-1950 yıllarında büyük bir dünya ajansı olmaya yönelir ve bu amaçla ulaşabildiği her ülkede bürolar açar (Topuz, 1984, s.73).

SSCB'nin merkezi haber ajansı olan Tass'ın merkezi Moskova'dadır. TASS SSCB bakanlar kuruluna bağlıdır. Tass'ın gelirlerini abonelerinden aldığı ücretlerden oluşturur. Aboneleri arasında gazeteler, radyo ve televizyon istasyonları almaktadır.

SSCB'deki 14 cumhuriyetin hepsinin ayrı haber ajansı bulunmakla beraber, Tass bunların hepsi için merkezi haber ajansı rolünü oynar. Onlara ülke dışından ve diğer Sovyet cumhuriyetlerinden gelen haberleri verir. Tass'ın Sovyetler Birliği dışında 86 ülkede devamlı muhabiri bulunmaktadır. Ajansın Sovyetler Birliğinin büyük kentlerinde 6 tane yardımcı bürosu vardır. Buradaki personel önemli kentleri, bölgeleri endüstri ve yönetim merkezlerini, bağlı bölgeleri ve muhtar cumhuriyetleri dolaşarak haber toplarlar (Tokgöz, 1981, s.44).

Tass'ın bugün 110 ülkede 40 bürosu vardır. Yayınladığı haberler 80 ülkede 325 yabancı ajansa gazeteye, dergiye, radyo ve televizyon istasyonuna gönderilir. Haber dağıtımını genellikle telekskriptörle yada radyo ile yapar.

Tass ekonomik haberlere ayrı bir özen gösterir. Günlük ekonomik haber bülteninden başka bir de ECOTASS denen haftalık ekonomik bülteni yayınlar (Topuz, 1984, s.74).

Sovyetler Birliği içinde Tass'ın hizmetleri Rusça olarak dağıtılır. Yurtdışı haber dağıtımında ise Rusça, Almanca, İngilizce, İspanyolca, Fransızca kullanılmaktadır. Ajansın Moskova'daki genel merkezi devamlı olarak New York, Londra, Paris, Tokyo büroları ile bağlantılıdır. Tass'ın ayrıca haber alışverişi yönünden Reuter, Associated Press, United Press International ve Agence France Press ile antlaşmaları bulunmaktadır (Tokgöz, 1981, s.44).

Uluslararası Haber Ajanslarının
İşlevleri ve Kullandıkları Yöntem

Bir önceki bölümde tanımını yaptığımız, kısaca tarihine ve yapılarına değindiğimiz çok-uluslu haber ajanslarının işlevleri, çok uluslu üretim sisteminin diğer dallarıyla, özellikle reklamcılık, dergicilik ve radyo-televizyon programı yapımcılığıyla ve çok uluslu ekonomik girişimlerle içiçedir.

Kökenleri ve yapıları nedeniyle ki, çok uluslu haber ajanslarının haber seçiminde kullandıkları ölçütler çoğu zaman az gelişmiş ülkelerin ne çıkarlarını ve nede toplumsal gerçeklerini yansıtır. Bu özellik, ilerici yönetimlerin veya savaşımın egemen yapıyı değiştirme veya geleneksel düzeni yıkmaya girişimleri söz konusu olduğunda daha belirgin hale gelmektedir. Çok uluslu haber ajanslarının haber seçiminde uyguladıkları ölçüt, bilinçli veya içgüdüsel bir biçimde çok uluslu ekonomik sistemin ve kaynağını bulduğu gelişmiş kapitalist ülkelerin çıkarları olmaktadır.

Çok uluslu haber ajansları, haberlerini geçerken olaylara kurulu çok uluslu ekonomik sistem açısından bakmak ve öyle yorumlamak zorunda olduklarından, haberleri bir takım yöntemlerle çarpıtmak durumundadırlar. Bazen gerçekten önemi bulunmayan haberler aşırı vurgulanır, abartılır. Bazan da birbiriyle ilgili olmayan olaylar bir araya getirilerek bir bütünmüş gibi sunulmaya çalışılır. Oysa bütün, gerçekte hiçbir zaman mevcut olmamıştır. İlerici ülkelerdeki olumsuz görünüşlerin üzerinde ısrarla durulur ve başarılar küçümsenir.

Bir başka yöntem ise ajansların ana ülkelerinin çıkarları açısından artık önemi kalmayan olaylar karşısında sessiz kalmaktır.

Haberlerin seçilmesinde ve oluşturulmasında kullanılan yöntemlerden bir diğeri de karşıt toplumsal ve siyasal sistemlere bağlı ülkelerdeki olumsuz görünümle- rin, karışıklıkların, başarısızlıkların üzerinde ısrarla durmak ve oralarda bir "bunalım" bulunduğu görünümünü insanlara sunmaktır (Özcan, 1983, s.70-71).

Günümüzde teknolojik olanakların gelişmesiyle, haber alışverişi çok daha hızlı olarak gerçekleştirilme- ğe başlanılmıştır.

Haber satışı yönünden haber ajanslarının yaptık- ları, ticaret dünyasında toptancı tüccarlarının yaptık- ları satışlarla çok benzeşmektedir. Haber toptancısı ola- rak haber ajansları haberler ve yan ürünlerini belirli bir ücret karşılığında müşterilerine satmaktadırlar.

Haber ajanslarından haberler belirli bir ücret karşılığında temin edilmekle beraber haber toplama ve yapma için, hiç emek sarfedilmemiş olmaktadır. Fakat ya- zılı basın olsun, sözlü basın olsun, haber ajanslarının pek çok hizmetinden yararlanmakla beraber, satın aldık- larını aynen kullanmamaktadırlar. Kendi muhabirleri ara- cılığıyla topladıklarını da haber ajanslarından satın al- dıklarına katmakta, birleştirmektedirler.

Diğer bir yol olarak ta, haber ajanslarından al- dıkları haberleri redaksiyon işlemi yoluyla sunmayı yeğ- lemektedirler. Redaksiyon (yeniden kaleme alma) işlemiy- le yapılan ise, haberlerin orjinal olma niteliğine dokun- madan, bazı düzeltmeler ve ekler koymadır.

Haber ajanslarının bir takım hataları vardır, fakat pek çok yararlı hizmet gördükleri de ortadadır. Verdikleri haberler yönünden çoğu kez hep önde giderler. Bu yüzden haber ajanslarına haber vermek her zaman önemlidir. Genellikle haber toplama yönünden hep önemli kuruluşlarda, kilit noktalandakilerin görüşlerinden yararlanırlar. Bu nedenle modern kitle iletişiminde haber ajanslarından temel muhabirler olarak söz etmek yanlış değildir.

Haber ajansları gerek Türkiye'de gerekse diğer ülkelerde haberlerini genelde teleksle geçerler. Pek çok haber ajansının merkezinde teleksler günün 24 saati boyunca devamlı olarak çalışır. Alıcı durumundaki kuruluşlar ajanstan geçen haberleri kesip alırlar ve teleks yine haber vermeye devam eder.

Her sabah ajanslar genellikle daha önce olması beklenen haberlerin bir listesini abonelerine geçmeyi ihmal etmezler. Ayrıca, geçtikleri her haberin basına uygun bir başlık ta koyarlar. Her haberin altında ise geçtiği saat bulunur. Ajanstan geçen haberler geliyorsa, daha önce geçen kısımlarda nelerin değişeceği veya çıkarılacağı abonelere bildirilir.

Günümüzde, haber ajanslarının sayısı çoğalmakla beraber, tüm haber ajansları teknolojik yönden güçlü ve üstün değillerdir. Teknolojik yeniliklere ayak uyduran, teknolojiyi yakından izleyen haber ajansları hiç kuşkusuz dünya haber alışverişinde etkin olmaktadır. Hem teknolojik olanakları elinde bulundurmamak hem de bu olanaklara uygun haber hizmetlerini sunma yönünden günümüzde ancak bir önceki konuda da yapılarına değindiğimiz beş büyük haber ajansı söz sahibidir.

Beş büyük haber ajansının dünyanın 100 veya daha çok ülkesinde büroları, bürolarda çalışan tam ve yarım zamanlı çok sayıda muhabiri bulunmaktadır.

Bu haber ajansları hergün topladıkları haberleri gerek kendi ülkeleri içinde gerekse dünya düzeyinde dağıtmaktadırlar. Dağıttıkları haberlerin miktarı günde milyonlarca kelime ile ölçülmektedir. Haber dağıtımında kullandıkları diller arasında Arapça, İngilizce, Fransızca, Portekizce, Almanca, Rusça, İspanyolca yer almaktadır.

5 Büyük haber ajansı haberlerinin yazılması, düzeltilmesi ve düzenlenmesi süratle otomatik olarak dağıtımında katod ışınlarından yararlanmaktadırlar. Ayrıca bu ajanslarda bulunan bilgisayar sistemleri aracılığıyla anında haberlerin, ekonomik, mali ve diğer konulardaki bilgilerin dağıtımı, düzenlenmesi ve depolanması olanaklıdır. Teleks, radyo, telefoto ve facsimile sistemleri, bu ajanslarca gerek ülkeler arasında gerekse kıtalar arasında geliştirilmiş ve genişletilmiştir. Hatta, bazı yörelerde uydularla haberleşme sistemine de geçilmiştir. Bu şekilde, haberler görüntülü veya görüntüsüz olarak anında haberleşme uyduları yoluyla, dünyadaki yer istasyonlarına iletilmekte, buradan ise yine anında beş büyük haber ajansına ulaştırılabilmektedir (Tokgöz, 1981, s.40).

Ulusal Haber Ajansları

Türkiye'de ajansçılığın gelişmiş Batı ülkelerindeki gibi uzun geçmişi yoktur. Başlangıçta, Anadolu'da Ulusal Kurtuluş Hareketi hazırlıklarının dünyaya duyuru-

rulması için küçük bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt bugünkü Anadolu Ajansının çekirdeği olmuştur.

Bu ilk örgütün faaliyeti 1920 yılına kadar sürmüştür. 1920 yılında, T.B.M.M ile birlikte, bazı yeni kuruluşlar da kuruldu. Bunlardan bir tanesi de Matbuat Müdürlüğüdür. İki kişiyle çalışan bu müdürlüğün görevi ulusal mücadele haberlerini, o zamanlar ikiye ayrılmış bulunan İstanbul basınına göndermektir. Zamanla Matbuat Müdürlüğüne bağlı olarak Antalya, Zonguldak ve Gelibolu'da muhabirlikler kurularak, hem haber alma hem de haber verme faaliyeti, hem yaygınlaştırılmış, hem de hızlandırılmıştır.

Bu muhabirlikler gemi kaptanları aracılığı ile ulusal kurtuluş haberlerini İstanbul'a duyurmuşlar; yine kaptanlar aracılığı ile topladıklarını da Ankara'ya iletmislerdir. Daha sonraları, Matbuat Müdürlüğü yabancı gazetelerden çevirdiklerini hem yerli basına iletmış hem de haber kaynaklarından yoksun bulunan Ankara hükümetine haber sağlamıştır (Tokgöz, 1981, s.44).

Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca, haberleşme eksikliğinin farkında olan Atatürk 1920 yılında iki önemli karar vermiştir. İlki; Hakimiyeti Milliye Gazetesinin çıkarılması, ikincisi ise; haberleşmeyi sağlayacak bir kuruluş olan A.A kurulması. Böylece 6 Nisan 1920'de, ajansın kuruluşu Mustafa Kemal'in imzasını taşıyan şu bildiri ile halka duyurulmuştur (Başbakanlık, 1983, s.417).

"İslamın kalbi olan Osmanlı Saltanat merkezinin düşman eline geçmesi ve bütün ulus ve vatanımızın en büyük tehlikeye uğramasının sonucu olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği ulusal ve kutsal savaş sırasında halkın en doğru iç ve dış haberlerle aydınlatılması önemle göz önünde tutul-

muş ve burada en yetkili kişilerden kurulu bir Özel kurulun yönetiminde ve Anadolu Ajansı adı altında bir kurum kurulmuştur.

Anadolu Ajansının en hızlı araçlarla vereceği havadis ve bilgi Temsil Heyetimizden de geçeceği için Ajans tebliğleri Müdafaa-i Hukuk Örgütümüzce de bucak ve köylere kadar dağıtılacak ve duyurulacaktır. Bu bakımdan acele tertibat alınması ve sonucun bildirilmesi önemle rica olunur."

Anadolu Ajansının kuruluş sırasında iki önemli amacı vardı: Ulusal birliği tehlikeye düşürecek kışkırtmalara karşı önlem almak. Kurtuluş Savaşı ile ilgili haberleri halka duyurmak.

Ajansın ilk kurulduğu dönemde 10-12 kişilik bir kadrosu vardı. İlk günlerde haberler kopya kağıdı ile çoğaltılıp Ankara'nın 3-4 yerindeki kara tahtalara asılarak halka duyurulmuştur. Bunun yanı sıra ajans önemli haberleride özel bir bültenle bakanlar kuruluna iletmekte; öte yandan telgraf merkezi bulunan 630 yere telgraf-la haber göndermeyi üstlenmiştir. Ajans bu dönemde birde haber bülteni çıkartarak Ankara'da bunu gazete gibi dağıtmıştır.

Ajans kurulduktan 5 yıl sonra 1 Mart 1920'de yürürlüğe giren kanunla ajans Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğünden ayrılarak özerk bir anonim ortaklığa dönüşmüştür (Topuz, 1984, s.89-90).

Ajansın % 49 payı devletin, % 51 payı ise özel kişilerin elinde bulunmaktadır.

Yukarıda kısaca tarihçesine değinilen ve devletten ödenek alan Anadolu Ajansının yanı sıra özel girişimin elinde bulunan ajanslarda bulunmaktadır.

Şimdi, öncelikle Anadolu Ajansının yapısına ve TET ile olan ilişkisine değindikten sonra özel girişimin elinde bulunan haber ajanslarına değinilecektir.

Anadolu Ajansı (AA)

Anadolu Ajansı bugün için devletin bütçe olanaklarından yararlanan bir kuruluştur. Her yıl devlet bütçesinden belirli bir ödenek almaktadır. Bu yönden diğer haber ajanslarından farklı bir statüye sahiptir. Genel merkezi Ankara'dadır. Ankara dışında birçok ilde bölge müdürlükleri, yurt dışında sözleşmeli muhabirleri, yurt içinde 400'ü aşkın Fahri muhabirleri bulunmaktadır. Yurt dışında önemli merkezlerinde bulunan sözleşmeli muhabirler ile yabancı ajansların haber yayınlarından büyük ölçüde yararlanmaktadır.

A.A. Avrupa Haber Ajansları birliği, Asya Haber Ajansları birliği ve Uluslararası İslam Haber Ajansının üyesi bulunmaktadır (Başbakanlık, 1983, s.417).

Kurulduğu yıllarda ilk haber alış-verişi anlaşmalarını Havas ve Reuter ajanslarıyla imzalanan AA'nın bugün 34 haber ajansı ile ilişkisi vardır. AP, UPI, Reuter ve AFP'den doğrudan haber alır ve bunları dağıtır.

Diğer anlaşmalar ise haber alış-verişine dayanan ikili anlaşmalardır. A.A aldığı haberlerin karşılığında hiçbir şey ödemez. Bu tür anlaşmaların sayısı yaklaşık 30 kadardır. Fakat bu ajanslardan çabuk haber alamaz. Haber bültenleri bazen postayla gönderilir, bazen de A.A'nın alıcı telsiziyle kaydedilir. Bu anlaşmalar çerçevesinde alınabilecek haberlerin kullanılması çok olağan üstü durumlarda söz konusu olabilir.

Bugün yalnız Kıbrıs'ta bürosu vardır. Bu büro ile teleks ve telsiz aracılığıyla iletişim sağlanır. Londra, Washington, Münih, Frankfurt ve Cidde'de yazı ücretiyle çalışan muhabirler bulunur.

A.A'nın Ankara'ya 29 km. uzaklıkta Gölbaşı yakınında kurduğu verici istasyonun biri tercihli, öteki çok yönlü iki anteni vardır. Bu verici ile A.A. zaman zaman Endonezya'ya kadar yayın yapabilmektedir. Bu yayınlardan özellikle Federal Almanya ve BBC radyolarının yararlandıkları belirtilmektedir (Topuz, 1984, s.89-93). A.A'nın Amerika, Yunanistan ve Almanya'da temsilcisi vardır.

Ajans günümüzde resmi tatil ve bayram günleride dahil olmak üzere günün 24 saatinde tüm dünya ile bağlantı halindedir. Yurt içi ve yurt dışında haber toplama ve yayma görevini telsiz ve teleks, fotoğraf servislerini de telefota ile yapmaktadır.

Ajansın bugün 250'yi aşkın kadrolu personeli vardır. Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Trabzon, Erzurum, Bursa'da yayınlanan gazeteler ile TRT A.A'nın abonesisidir (Alemdar, 1982, s.47).

Özel Girişimin Elinde Bulunan Haber Ajansları

Devletten ödenek alan Anadolu Ajansı yanında TRT'nin yararlandığı özel haber ajansları Akdeniz Haber Ajansı, Türk Haberler Ajansı, Ankara Haber Ajansı ve Ulusal Basın Ajansıdır (Tokgöz, 1981, s.46).

Akdeniz Haber Ajansı (AKAJANS)

Mayıs 1976'da kurulan Akdeniz Haber Ajansı'nın merkezi Ankara'dadır. Ajansın Ankara'daki genel müdürlüğüne bağlı olarak çalışan 16 yurt içi bürosu vardır. Yurt dışı bürolarının sayısı ise 10'dur. Moskova ve Pekin bürolarının açılış çalışmaları ise sürdürülmektedir (Başbakanlık, 1983, s.417).

Akajans, abonelerine haber ve fotoğraf hizmetlerini, teleks ve UNFAX-II alıcı-verici fax cihazlarıyla sağlamaktadır. Akajans'ın abonelerine anında hizmet verebilmek için, Ankara-İstanbul, Ankara-Adana, İstanbul-İzmir ve İstanbul-Frankfurt arasında 24 saat açık daimi telex ve fax kanalları bulunmaktadır.

Akajans yurt dışı ve yurt içi haber üretimini anında; TRT, anlaşmalı olduğu gazeteler ve Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'ne iletmektedir (Başbakanlık, 1983, s.418).

Ankara Haber Ajansı (ANKA)

Mart 1972 tarihinde kurulan Ankara Haber Ajansı'nın merkezi Ankara'dadır.

İstanbul ve İzmir'de yerleşik büroları, il ve ilçeler düzeyinde ise anlaşmalı muhabirleri bulunan ANKA Ajansı; TRT ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile anlaşmalı gazete ve dergilere haber servisi yapmaktadır. Yurt dışında ise, Batı Alman Radyosu (WDR), Batı Alman Haber Ajansı (DPA), İsveç Radyosu ve Televizyonu, Norveç, Danimarka ve Hollanda Radyolarının Türkiye'ye yönelik yayınları ile Türkçe programlarına katkıda bulunmaktadır.

ANKA, günlük haber dağıtımının yanısıra, günlük "Ekonomik Bülten" ile İngilizce olarak haftalık "ANKA REVIEW" adlı dergiyi de yayınlamaktadır.

Bu özel istihbarat bültenlerinin abonelerinin arasında IMF Dünya Bankası, IFC gibi uluslararası finansman kuruluşları, Türkiye'deki diplomatik misyonlar ve kamu kuruluşları bulunmaktadır (Başbakanlık, 1983, s.418).

Ürdün, Abudabi ve Kuveyt ajanslarıyla da anlaşmaları vardır (Topuz, 1984, s.204).

Türk Haberler Ajansı (THA)

Özel haber ajansları içinde en eskisi 1950 yılında kurulan Türk Haberler Ajansı'dır. Bu ajans 1958 yılında, anonim şirket haline getirilmiştir. Ajansın merkezi İstanbul'dadır (Tokgöz, 1981, s.47).

Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Eskişehir, İzmir, Konya, Mersin, Samsun ve Trabzon'da yurt içi büroları, Avusturya, Batı Almanya, İsviçre, Kıbrıs ve Danimarka'da da yurt dışı temsilcilikleri bulunmaktadır.

Türk Haberler Ajansı, yurt içi ve yurt dışından ürettiği resimli ve resimsiz haberleri TRT, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü ile gazetelere vermektedir.

Halen Reuter, BTA, TASS, Ager Press, BBC, Norveç ve İsveç Televizyonları, Belga, Keystone Press ve ANOP gibi uluslararası kuruluşlarla haber ilişkileri içindedir (Başbakanlık, 1983, s.420).

Ajansın hemen her konuda çalışan servisleri vardır. Ajansın Ankara ve İzmir büroları genel merkezi İstanbul'a mutlipleks (bir ses devresi, 5 teleks) kanallarıyla bağlıdır. Ajans telefoto aletleriyle olayları anında görüntüleyebilmektedir. İl büroları ile teleks bağlantısı vardır. Ankara ve İstanbul arasında fax sistemi vardır. UPI ajansı ile işbirliğine giderek Frankfurt İstanbul arasında daimi kanal işletmesine geçmiştir (Alemdar, 1982, s.52).

Ajansın Yunanistan ve Almanya'da özel muhabiri bulunmaktadır.

Ulusal Basın Ajansı (UBA)

Şubat 1980 tarihinde kurulan Ajansın merkezi Ankara'dadır. Ankara ve Adana'da büroları, İsviçre ve Londra'da da muhabirleri bulunmaktadır.

Ulusal Basın Ajansı TRT, Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile çeşitli gazetelere hizmet vermektedir (Başbakanlık, 1983, s.420).

UBA UPI ile Türkiye temsilciliği için anlaşma imzalamıştır. UBA'nın Ankara'daki genel merkezi ile tüm bölge müdürlükleri saat 8.30 ile 24.00 arası sürekli çalışmaktadır. Saat 20.00'den sonra meydana gelebilecek olayların zamanında duyurulması için genel merkezde bir telefon sekreter sistemi oluşturulmuştur (Alemdar, 1982, s.53-54).

Özel Muhabirler

Teknolojinin gelişmesiyle haber maliyetleride artmıştır. Bu nedenle, yazılı basın olsun, sözlü basın olsun haber ajanslarının sunduğu çeşitli hizmetlerden yararlanmanın yanısıra özel muhabirlerinden de vazgeçmemişlerdir.

Televizyon muhabiri gazete muhabiri gibi tek başına gidip haber göndermez, beraberinde kameraman ile kayıtçı da götürmesi gerekir. Sonunda, yardımcılarıyla birlikte muhabirin yaptıklarını dünyanın her yerinde milyonlarca kişi izler (Swallow, 1973, s.31).

TRT'de de bir gün önceden hangi muhabirin hangi haberi izlemeye gideceği belli olmakta. Saati gelen muhabir kameramanını, kayıtçısını yanına alarak haber yerine gitmektedir.

Haberlerin Hazırlanışı ve Sunuluşu

TRT'de bir gün önceden ertesi gün yayınlanması düşünülen haberlerin bir listesi yapılmakta ve çoğaltılarak haber bölümündeki muhabirlere ulaştırılmaktadır. Listede her haberin başlığının yanına hangi muhabirin haberi takip edeceği, saat belirtilerek yazılmaktadır. 24 saat durmaksızın çalışan teleksler ise ajansların haberlerini geçmekte, yayınlanması olası olanlar kesilerek alınmakta diğerleri atılmaktadır.

Daha sonra metin haline getirilen günün haberleri haber müdürü tarafından incelenmekte, değiştirilmesi gereken yerler belirlenmektedir. Tüm düzeltmelerden sonra metinler daktilo edilmekte ve çoğaltılmaktadır.

Sunuşa hazır hale gelen haber metinleri ile ilgili görüntüler-grafik, fotoğraf, arşiv filmi, beta-varsa haberin sunumunu destekleyici öğeler olarak kullanılmaktadır. Tümüyle, hazır olan haber metinleri saati geldiğinde bayan ya da bay sunucular tarafından izleyiciye sunulmaktadır.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

Yayın İlkeleri

Halen yürürlükte olan 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon yasası, 1982 yılında halkoyuna sunulup kabul edilen 6 Kasım 1982 tarihli T.C. Anayasa'sının 133.maddesine dayanılarak çıkartılmıştır (Aziz, 1984, s.78).

1982 Anayasa'sının 133.maddesine göre radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir.

Kanun; Türk Devletinin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü, toplumun huzurunu, genel ahlakı ve Anayasa'nın 2.maddesi gereğince milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik tarzda yayın yapmasını düzenler ve kurumun yönetim ve denetiminde, yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo, televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gözetir.

Haber ve programların seçilmesi, işlenmesi, sunulması ve milli kültür ve eğitime yardımcı görevi-

nin yerine getirilmesi, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları, organların seçimi, görev, yetki ve sorumlulukları kanunla düzenlenir (T.C. Anayasası, 1982, s.199).

Bütün yayınlar için düzenleyici genel yayın ilkeleri haber yayınları bakımından da bağlayıcı olmaktadır.

Bu ilkeler şunlardır;

1. Her çeşit çalışma ve yayın faaliyetlerinde Anayasanın özüne ve sözüne, bütünü ile bağlı olmak.
2. İnsan haklarına dayanan, milli demokratik laik, sosyal Cumhuriyete, Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne bağlılığı güçlendirmek.
3. Atatürk devrimlerinin, Türk toplumuna çağdaş uygarlık düzeyine erişmesini öngören dünya görüşünü yerleştirmek ve geliştirmek.
4. Milli güvenlik ile genel ahlakın gereklerini ve milli gelenekleri gözetmek.
5. Milli kültür ve eğitime yardımcılık görevinde, Türk milli eğitiminin temel amaç ve ilkelerine uymak (Tokgöz, 1977, s.89).

Haber yayınları ile ilgili yayın ilkeleri de, bugün temel gazetecilik açısından geçerliliği ve tutarlılığı benimsenmiş kurallardır. Bu kurallar 2 grup altında toplanabilir:

1. Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleriyle çağdaş habercilik teknik ve metodlarına bağlı kalmak.
2. Haberler ve yorumları birbirinden açık olarak ayırmak.

Çağdaş gazetecilikte, haber toplanır, seçilir ve hangi kitle iletişim aracından iletilirse iletilsin, tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk kurallarına dikkat edilmesi esas alınmaktadır. Bununla birlikte "tarafsızlık" genellikle herkese göre tanımı değişen bir sözcük olarak kabul edilmektedir. Haberlerin doğruluğunun çeşitli yollardan denetlenerek, kanıtlanması, kesinliğinin belirlenmesi, ayrıca çabuk ve süratli olarak ulaştırılması bugün gazetecilikte herkesin üzerinde fikir birliği ettiği hususlardır.

Ayrıca haber yayınlarının çağdaş habercilik teknik ve metodlarına da bağlı kalınması da ilke olarak benimsenmektedir. Daha başka deyişle, gerekli film çekimlerinin yapılması, ekranda verilecek fotoğrafların seçilmesi, şekil ve grafiklerin hazırlanması, habere uygun kurguların yapılması gibi işlemleri öngörmektedir.

Haberlerle ilgili ikinci yayın ilkesi ise, en önemli kural olan haberlerin ve yorumların birbirinden açık olarak ayrılması ilkesidir. Günümüzde, olaylar hakkında bilgiler değerlendirilip, süzülüp ayıklandıktan sonra, olaylar sanki oluyormuş gibi belirli bir izafet çerçevesine göre kurularak haber haline getirilir. Haberler, kişisel fikirler görüşlerden arınmış, üçüncü şahıs olarak hazırlanır. Bu yönüyle haber yorumdan farklıdır. Yorumlar, haber veya haberleri oluşturan olay ve olaylar hakkında kişisel fikir ve görüşler, düşüncelerin egemen olduğu metinlerdir (Tokgöz, 1977, s.70).

Ayrıca 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Yasası'nın 31.maddesinde yayınların son denetim yerinin, "... Genel Müdür adına ve Genel Müdürlüğe doğrudan bağlı

Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı tarafından ..." yapılacağı ve Kurum dışında hiç bir kişi ve kuruluşun radyo ve televizyon yayınlarını denetlemeyeceği yer almaktadır. Fakat bu başkanlık yanısıra Haber Dairesi Başkanlığı da haberlerin denetimi ile ilgili dairedir (Aziz, 1984, s.99).

Sonuçta, milyonlara bir anda seslenebilen, onları yönlendiren, hele Devletin tekeline olan radyo ve televizyon yayınlarının, Anayasa'da 2954 sayılı Yasada belirtilen "tarafsız yayın", "toplumun gereksinmelerine göre yayın" ilkelerinden ayrılmaması gerekir (Aziz, 1984, s.106).

Anayasanın ilgili maddesi ve TRT yasasında sözü edilen ilkelerin, TRT'nin haberlere aracısız ulaşması oranında gerçekleştirebileceği açıktır.

Ancak özellikle uluslararası haberlerde, yapıları, işleyişleri ve politikaları TRT'nin temel ilkeleriyle çelişen ajanslara bağımlılık da bir gerçektir. Fakat kurumun haber programlarında uluslararası ajansların ne oranda yer aldığı, TRT ekranlarına yansıyan uluslararası haberlerin hangi ajanslardan sağlanmakta olduğu konusunda herhangi bir araştırma bugüne kadar yapılmamıştır.

Bu araştırmada, TRT televizyon ana haber bülteninde yer alan haberlerin kaynakları açısından incelenmesi sorun olarak ele alınmıştır.

Amaç

Araştırmanın genel amacı TRT Kurumu televizyon ana haber bültenlerini haber kaynakları açısından çözümlemektir.

Bu genel amacı gerçekleştirebilmek için şu sorulara yanıt aranmaktadır:

1. TRT televizyonu ana haber bülteninde yer alan haberlerin,
 - a) Ulusal,
 - b) Uluslararası haber kaynaklarına göre dağılımı nelerdir?
2. TRT televizyonu ana haber bülteninde yer verilen uluslararası haberlerin ajanslara göre dağılımı nasıldır?

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma, TRT Kurumu televizyon 1.Kanal ana haber bültenlerinin çözümlenmesiyle sınırlıdır.
2. Çeşitli haber kaynaklarından gelipde haber bülteninde yer almayan haberler araştırmanın sınırları dışında tutulmuştur.

Yöntem

Araştırma, durum saptaması niteliğinde bir çalışma olup, amaçta belirtilen soruları yanıtlamak amacıyla şu şekilde bir yöntem izlemiştir.

İlk aşamada kaynak taraması yapılarak, araştırmanın birinci bölümünde yer alacak gerekli bilgiler toplanmış ve düzenlenmiştir.

Evren ve Örneklem

TRT Kurumu televizyon 1.Kanal ana haber bültenleri araştırmanın evreni olarak kabul edilmiş ve çalışma bu evren içerisinde alınan bir örneklem üzerinde yapılmıştır.

Araştırma sonunda elde edilen bulguların tüm evrene genellenebilmesi için örneklemin bir yıl içinde yayınlanan (belki daha çok) haber bültenini temsil edecek şekilde seçilmesinin gereği açıktır. Ancak araştırmacının Ankara dışında ve çalışıyor olması, bu kapsamda bir araştırmayı olanaksız kılmıştır. Bu durumda örneklem seçimi için tutulabilecek iki yol vardı:

1. Tesadüfi olarak alınacak bir ayın yine tesadüfi olarak belirlenecek bir haftası boyunca yayınlanan ana haber bültenlerini (toplam yedi tane) olarak çözümlemek.

2. İkinci seçim şeklinde, yine haftanın her gününe rastlayacak şekilde yedi gün belirlenecekti. İlk gün araştırmanın yapılacağı ay içerisinde ve rastlantısal olarak saptanacaktı. Sonraki günler, o ilk günün rastladığı haftayı izleyen hafta içerisinde ve ilk belirlenen günün ertesi olacaktı:

Bu iki teknikten birincisinde, ulusal ya da uluslararası düzeyde olabilecek önemli bir haber konusunun

üzerinde araştırma yapılacak haftaya rastlaması ve bülteninde de yoğun olarak yer almasının getireceği sakınca vardı.

İkinci teknikte bu olasılık ortadan kalkacak, ayrıca seçilen haberler daha geniş bir zamana yayılacağı için genellenebilir özelliği biraz daha artacaktı. Her hafta değişik bir günün seçilmesi ile de aynı güne rastlamanın haberlere yansiyabilecek olan sakıncaları (varsa) önlenmiş olacaktı.

Yukarıdaki nedenlerle örneklem seçiminde ikinci yol izlenmiştir. Alan çalışmasının yapılacağı mart ayı içerisinde, örnekleme girecek ilk günün belirlenmesinde rastlantısal eşit olasılıklı örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Bunun için 1'den 31'e kadar numaralar yazılarak aralarından çekim yapılmış ve 20 Mart 1987 Cuma çıkmıştır. Örnekleme girecek sonraki günler benimsenen tekniğin gereği her sonraki haftanın bir ertesi günü olmuştur.

Buna göre; 20 Mart 1987 Cuma, 28 Mart 1987 Cumartesi, 5 Nisan 1987 Pazar, 6 Nisan 1987 Pazartesi, 14 Nisan 1987 Salı, 22 Nisan 1987 Çarşamba, 30 Nisan 1987 Perşembe günleri saptanmıştır.

Veriler, Toplanması ve Çözülmesi

Bu araştırmanın amaçlarını gerçekleştirebilmek için, ana haber bülteninde yer alan haberlerin sağlandığı kaynaklara ve haberlerin nasıl sunulduğuna -görüntülü ya da görüntüsüz- ilişkin verilere ihtiyaç duyulmuştur.

Araştırmayı gerçekleştirecek verileri elde etmek için örnekleme giren günlerdeki ana haber bültenleri videoya kaydedilmiş ve teker teker incelenmiştir. Bu arada TRT'de çalışan tanıdıklar aracılığı ile, örnekleme giren tarihlerde kuruma ajanslardan gelen teleks notlarının (atılacaklar da dahil) bu araştırma için alınıp saklanması istenmiş. Bu konuda olumlu yanıt alınmasına karşın çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememiştir. Bu amaçla birçok kereler TRT'ye gidildiği halde haberlerin orjinalleri sağlanamamıştır. Eğer bu sağlanabilseydi o zaman bültende yer alan haberleri, özgünleri ile karşılaştırıp nelerin alınıp, nelerin atıldığı yani haberin nasıl kurgulandığı, yine çeşitli ajanslardan gelen haberlerden bültenlere giren ve girmeyenlerin karşılaştırılması yapılabilecekti. Bu durumda sadece sunucuların eline verilen haber metinleriyle yetinilmek bu durumda kalınmıştır.

Özet olarak söylemek gerekirse haber bültenlerinin çözümlenmesi video kayıtlar ile haber metinlerinden yararlanılarak yapılmıştır.

Elde edilen veriler, sayı ve yüzde olarak çizelgelere dökülmüş, gereken yerlerde yoruma gidilmiştir.

B Ö L Ü M I I

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde; araştırmanın amaçları doğrultusunda, haberlerin video kayıt ve metinlerinin incelenmesiyle elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Haber Kaynakları

Burada televizyon haberlerinin ulusal ve uluslararası dağılımları ve haber kaynaklarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 1 TRT televizyonu 1.Kanal ana haber bülteninde yer alan haberlerin ulusal ve uluslararası olmalarına göre dağılımını göstermektedir.

Çizelge 1

Haberlerin Ulusal ve Uluslararası Oluşlarına Göre Dağılımı

Haberler	Sayı	%	Süre	%
Ulusal Haberler	86	58.72	167'.25"	56.43
Uluslararası Haberler	63	41.28	129'.40"	44.57
TOPLAM	149	100	297'.05"	100

Örnekleme giren 7 günde toplam 149 haber yayınlanmıştır. Çizelge 1'de dikkati çeken uluslararası haberler; oran olarak üçte birden fazla oluşudur. Süre olarak bakıldığında oran biraz düşmekle birlikte; yine toplam haber yayın süresinin üçte birinden fazlası (% 41.2) uluslararası haberlere gitmektedir.

TRT televizyonu 1.Kanal ana haber bülteninde uluslararası haberlerin yer almadığı gün yoktur. Sayı olarak bir bültende en fazla 11, en az 5 uluslararası haberin sunulduğu saptanmıştır (Ek çizelge 1). Süre olarak ise yine bir günde en çok 58'48" , en az 9'13" lik sürelerin uluslararası haberlere ayrıldığı bulunmuştur (Ek çizelge 2).

Ulusal ve Uluslararası haberlerin kaynaklarına göre dağılımı Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2

Haberlerin Kaynaklarına Göre Dağılımı

Haber Kaynağı	Sayı	%
Ulusal Haber Ajansları	10	6.71
Uluslararası Haber Ajansları	31	20.80
Özel Muhabir	108	72.49
TOPLAM	149	100

Televizyon haber kaynaklarına bakıldığında haber kaynağı olarak ilk sırayı özel muhabirlerin (% 72.49), ikinci sırayı Uluslararası haber ajanslarının (% 20.80), üçüncü sırayı ise ulusal haber ajanslarının (% 6.71) aldığı görülmektedir. Bu oranlar, TRT'nin kendi haber kaynağı olan muhabir örgütünün yaygınlığını göstermektedir. Ekranaya gelen her üç haberden yaklaşık ikisinin kaynağı özel muhabirlerdir. Bu oranların ulusal ve uluslararası görünümü çizelge 3 ve 4'de verilmiştir.

Çizelge 3

Ulusal Haberlerin Kaynaklarına Göre Dağılımı

Ulusal Haber Kaynağı	Sayı	%
Ulusal Haber Ajansları	2	2.33
Özel Muhabir	84	97.67
TOPLAM	86	100

Ulusal haberlerin kaynaklarına bakıldığında bunların tamamına yakın kısmının (% 97.67) özel muhabirler tarafından sağlandığı görülmekte, ulusal haber ajanslarından sağlanan haber miktarı, oran olarak yüzde ikiden biraz fazladır. Ulusal haberlerin sağlandığı yabancı ajans ise hiç yoktur.

Çizelge 4

Uluslararası Haberlerin Kaynaklarına
Göre Dağılımı

Uluslararası Haber		
Kaynakları	Sayı	%
Ulusal Haber		
Ajansları	8	12.53
Uluslararası Haber		
Ajansları	32	50.97
Özel Muhabir	23	36.50
TOPLAM	63	100

Çizelge 4'de yer alan uluslararası haberlerin kaynaklarında, göze ilk çarpan Uluslararası haber ajanslarının ilk sırayı almış olmasıdır (% 50.97). TRT televizyonunda yayınlanan Uluslararası haberlerin yarısının kaynağını, çalışmanın ilk bölümünde açıklamalarına yer verilen çok-uluslu haber ajansları oluşturmaktadır. İkinci sırayı ise % 36.5 ile özel muhabirler almaktadır. Ulusal haber ajanslarından sağlanan haberlerin oranı ise % 12.53'dür.

Örnekleme giren 7 günde, haber kaynağı olarak yararlanılan ulusal haber ajanslarından sadece Anadolu Ajansı (AA) ve Ankara Haber Ajansı (ANKA)'ndan TRT televizyonuna haber geçilmiştir. TRT'nin Akdeniz (AKAJANS), Türk Haberler Ajansı (THA) ve Ulusal Basın Ajansı (UBA) ile

haber alışverişi anlaşması olmasına karşın bu ajanslardan geçilen haberlere rastlanılmamıştır (Ek Çizelge 3). Çizelge 3 ve 4 birlikte incelendiğinde, ulusal ajansların hem sayı hem de süre olarak televizyon haberlerindeki payı yurt dışı haberlerinde daha çoktur.

Ulusal Haberlerin Dağılımı

TRT televizyonu 1.Kanal ana haber bülteninde örneklem olarak kabul edilen 7 günde verilen ulusal haberlerin bölgelere göre dağılımı Çizelge 5'de gösterildiği gibidir.

Çizelge 5

Ulusal Haberlerin Bölgelere Göre Dağılımı

Bölgeler	Sayı	%	Süre	%
Marmara B.	6	6.97	05'.35"	3.33
Karadeniz B.	-	-	-	-
Doğu Anadolu B.	4	4.65	05'.05"	3.03
Güneydoğu Anadolu B.	3	3.48	06'.32"	3.90
Akdeniz B.	4	4.65	04'.30"	2.68
Ege B.	1	1.16	05'.25"	3.23
İçanadolu B.	1	1.16	01'.30"	0.90
Genel	67	77.93	138'.48"	82.93
TOPLAM	86	100	167'.25"	100

Ulusal haberlerin büyük çoğunluğu (% 77.93) Türkiye genelini ilgilendiren haberlerden oluşmaktadır. Bölgeler bakımından birinci sırayı Marmara Bölgesi almakta; bunu Doğu Anadolu, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri izlemektedir. Öteki bölgelerle ilgili haberlere ise ya çok az yada hiç yer verilmemiştir.

Çizelge 5'ten de anlaşılacağı gibi TRT televizyonunda yer alan bölgesel haberlerin dağılımı ile, bölgelerin gelişmişlik düzeyi arasında bir ilişki yoktur.

Bölgesel haberlerin TRT'ye ulaşmasındaki haber kaynakları da Çizelge 6'da gösterilmektedir.

Çizelge 6

Bölgesel Haberlerin Haber Kaynaklarına Göre Dağılımı

Haber Kaynakları	Sayı	%
Ulusal Haber Ajansları	--	--
Özel Muhabirler	19	100
TOPLAM	19	100

Bölgesel haberlerin tamamı, bölgelerde bulunan TRT bürolarında görevli olan muhabirler tarafından geçilmiştir.

Çizelge 2, 4 ve 6 birlikte incelendiğinde ulusal haber ajanslarının, oran olarak daha çok uluslararası haber verdiği görülmektedir. Bu durum TRT'nin Türkiye düzeyinde bu ajanslardan daha yayın bir örgütlenmeye gitmiş olmasıyla açıklanabilir.

Uluslararası Haberlerin Dağılımı

Video kayıtları ve haber metinlerinin incelenmesi sonunda elde edilen verilere göre uluslararası haberlerin kıtalara göre dağılımı çizelge 7'de gösterildiği gibidir.

Çizelge 7

Uluslararası Haberlerin Kıtalara Göre Dağılımı

Kıtalar	Sayı	%	Süre	%
Avrupa	36	57.14	98'.11"	75.71
Asya	10	15.87	09'.45"	7.51
Afrika	5	7.93	04'.07"	0.39
Amerika	12	19.06	17'.37"	16.39
Avustralya	--	-----	-----	-----
Okyanusya	--	-----	-----	-----
TOPLAM	63	100	129'.40"	100

Çizelge 7'den anlaşıldığına göre TRT televizyon ekranında en çok Avrupa ve Amerika ile ilgili haberlere yansımaktadır. Bu iki kıta bir arada alınırca, uluslararası toplam 63 haberin üçde ikisinin bu iki kıtada yer alan ülkelerle ilgili olduğu görülmektedir. Avustralya ve Okyanusya ile ilgili haberler ise hiç yer almamıştır. Türkiye'nin ilişkileri, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve uluslararası haber ajanslarının milliyetleri dikkate alındığında bu sonuç normaldir.

Uluslararası haberlerin TRT'ye ulaşmasını sağlayan haber kaynakları aşağıda çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8

Kıtalaradan Gelen Haberlerin
Kaynaklarına Göre Dağılımı

Haber Kaynakları	Sayı	%
Ulusal Haber		
Ajansları	8	12.53
Uluslararası Haber		
Ajansları	32	50.97
Özel Muhabirler	23	36.50
TOPLAM	63	100

Kıtalaradan gelen haberlerin kaynakları incelendiğinde, haberlerin yarısından çoğunun kaynağı, beş büyükler diye adlandırılan uluslararası haber ajanslarıdır. Bunu % 36.5 ile özel muhabirler izlemektedir. En az haber sağlayan kaynak ise sekizde bir oranı ile ulusal haber ajanslarıdır.

Çizelge 9

Uluslararası Haberlerin
Türkiye İle Doğrudan
İlgili Olma Durumu

Haberler	Sayı	%	Süre	%
Türkiye İle İlgili				
Haberler	28	44.44	94'43"	73.04
Dış Ülkelerle				
İlgili Haberler	35	55.56	74'57"	26.96
TOPLAM	63	100	129'40"	100

Örnekleme giren 7 günde TRT televizyonu ana haber bülteninde yer alan toplam 63 Uluslararası haberlerin 28'i Türkiye ile ilgili aynı zamanda uluslararası haber kavramına dahil olan haberlerdir. Bu sayıya oran olarak bakıldığında (% 44.44) üçte bir'den daha yüksektir.

Türkiye ile doğrudan ilgili olan uluslararası haberler süre olarak toplam içindeki oranı ise % 73'dür.

Buna karşılık uluslararası haberlerde dış ülkelerle ilgili haberlerin süre ve sayıları oran olarak karşılaştırıldığında; süre sayısının yarısına düşmektedir.

TRT televizyonu ana haber bülteninde yer alan uluslararası haberlerin ajanslara göre dağılımı da çizelge 10' da verilmiştir.

Çizelge 10

Uluslararası Haberlerin Ajanslara
Göre Dağılımı

Uluslararası Haber		
Ajansları	Sayı	%
Associated Press (AP)	25	49.02
United Press International (UP)	--	-----
Agance France Presse (AFP)	4	7.85
Reuter	22	43.13
Tass	--	-----
TOPLAM	51	100

Çizelge 10'a göre Uluslararası haber ajansları içinde TRT'ye en çok haber geçen ajans % 49.02 oranı ile Associated Press (AP)'dir. Sonrakiler sırasıyla % 43.13 ile Reuter ve % 7.85 ile Agance France Presse (AFP) ajanslarıdır. Çizelge 4'de Uluslararası haber ajanslarının geçtiği haber sayısı toplam 32 olarak verilmiştir. Burada rakamın 51 olması, kimi haberlerin birden çok ajans tarafından geçilmesinden kaynaklanmaktadır. United Press International ve Tass ajanslarından ise örnekleme giren 7 günde TRT'ye hiç haber geçilmediği; geçilse bile ana haber bültenine girmediği saptanmıştır.

Elde edilen bu bulgular ışığında; TRT televizyonu 1.Kanal ana haber bültenlerinde yer alan haberlerin üçde ikisine yakın çoğunluğunu ulusal haberler oluşturmaktadır. Geriye kalan üçde biri ise uluslararası haberlerdir.

Ulusal haberlerin toplam 167'25" lik süresinin (% 82.93) Türkiye genelini ilgilendiren haberler kapsamakta, bunu Güneydoğu Anadolu (% 3.90), Doğu Anadolu (% 3.03), Marmara (% 3.33) bölgeleri izlemektedir.

Uluslararası haberlerin toplam 129'40" lık süresinde ise (% 75.71) Avrupa, (% 16.39) Amerika, (% 7.51) Asya kıtalarını kapsayan haberler yer almakta, (% 0.39) ile Afrika kıtası en az yeri kapsamakta, Avustralya ve Okyanusya ile ilgili haberlere ise hiç yer verilmediği görülmüştür.

Televizyonda yer alan toplam haberlerin en büyük çoğunluğunu özel muhabirlerden alınan haberler, dörtde birine yakın bir oranda uluslararası haber ajanslarından gelen haberler, % 6.71 gibi küçük bir kısmının ise ulusal haber ajanslarından elde edilen haberlerin yer aldığı saptanmıştır.

TRT, muhabirlerinin bulunduğu ülkelerde kendi muhabirlerinden yararlanmayı yeğlemektedir. Ulusal haberlerin sağlanmasında ise özel muhabirler tek kaynaktır denilebilir.

Görüntü ögesinin televizyon programlarında ön plana çıkması haberlerde de göze çarpmaktadır. Haberlerin sunumunda, film, grafik, fotoğraf gibi görüntü ögesinin bol bol kullanıldığı öğelerle desteklenmektedir.

Buna göre haberlerin % 93.96'sı görüntülü (film-grafik fotoğraf) sadece % 6.04 gibi çok küçük bir bölümü görüntüsüzdür (Ek Çizelge 4).

B Ö L Ü M I I I

ÖZET VE YARGI

Özet

Bu çalışma üç bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde öncelikle haber kavramı ve haber kaynakları üzerinde durulmuş, haberin tanımı, türleri ve kaynaklarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Haber, "haber ölçütlerine göre, izleyici için önemli olan ve yakın zamanda meydana gelmiş yada ortaya çıkarılmış bir olaya ilişkin bilgidir."

Televizyonun, haber kaynağı olarak günümüzün en güçlü aracıdır. Ne var ki özellikle uluslararası haberlerin daha çok gelişmiş ülkelere ait beş büyük ajansın tekelinde olmasının getirdiği sakıncalar her gelişmekte olan ülkeler kadar Türkiye içinde söz konusudur. TRT'nin de uluslararası haberlerde kaynak olarak kullandığı bu beş büyük ajans, Associated Press, United Press International, Agance France Presse, Reuter ve Tass'dır. Bunların yanısıra TRT, Anadolu Ajansı ile Özel girişim elinde bulunan haber ajanslarından Akdeniz Haber Ajansı, Ankara Haber Ajansı, Türk Haberler Ajansı, Ulusal Basın Ajansı ve özel muhabirlerden de haber kaynağı olarak yararlanmaktadır.

Televizyon kitle iletişim aracı olarak insanların düşünce ve tutumlarını etkilemedeki gücü dikkate alındığında; Türk toplumunun kimi haberleri, haber tekelleri istediği için ve onların saptadığı bağlamda görüp izlemesi, konunun önemini arttırmaktadır. Buna karşılık TRT ekranlarına yansıyan haberler üzerinde yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

İşte bu araştırmada TRT televizyon haberlerinde yer alan haberlerin kaynakları açısından incelenmesi sorun olarak ele alınmıştır. Asıl konuya geçmeden; haberlerin ne demek olduğu, haber kaynakları ile TRT'nin yayın ilkelerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın genel amacı TRT televizyonu ana haber bültenlerini kaynakları açısından çözümlenektir.

Bunun için;

Televizyon ana haber bülteninde yer alan haberlerin, ulusal ve uluslararası haber kaynaklarına göre dağılımı ile; uluslararası haberlerin ajanslara göre dağılımı ele alınmıştır.

Araştırma, TRT Kurumu televizyon 1.Kanal ana haber bültenlerinin çözümlenmesiyle sınırlıdır. Çeşitli haber kaynaklarından gelipde haber bülteninde yer almayan haberler araştırmanın sınırları dışında tutulmuştur.

Çalışma, durum saptaması niteliğinde bir çalışma olup amaç da yer alan soruları yanıtlamak amacıyla şöyle bir yöntem izlenmiştir.

İlk aşamada kaynak taraması yapılmış, araştırmanın birinci bölümünde yer alan gerekli bilgiler toplanmış ve düzenlenmiştir.

Televizyon 1.Kanal ana haber bültenleri araştırmanın evreni olarak kabul edilmiş, çalışma bu evren içerisinden alınan bir örneklem üzerinde yapılmıştır.

Örneklem de; haftanın her gününe rastlayacak şekilde yedi gün belirlenmiştir. İlk gün araştırmanın yapılacağı ay içerisinde ve rastlantısal olarak saptanmış; sonraki günler o ilk günün rastladığı haftayı izleyen hafta içerisinde ve ilk belirlenen günün ertesi olmuştur.

Alan çalışmasının yapıldığı mart ayı içerisinde, örnekleme girecek ilk günün belirlenmesinde rastlantısal eşit olasılıklı örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Bunun için 1'den 31'e kadar numaralar yazılarak aralarından çekim yapılmış ve 20 Mart 1987 Cuma çıkmıştır. Örnekleme girecek sonraki günler benimsenen tekniğin gereği her sonraki haftanın bir ertesi günü olmuştur.

Buna göre; 20 Mart 1987 Cuma, 28 Mart 1987 Cumartesi, 5 Nisan 1987 Pazar, 6 Nisan 1987 Pazartesi, 14 Nisan 1987 Salı, 22 Nisan 1987 Çarşamba, 30 Nisan 1987 Perşembe günleri saptanmıştır.

Araştırmayı gerçekleştirecek verileri elde etmek için örnekleme giren günlerdeki ana haber bültenleri videoya kaydedilmiş ve teker teker incelenmiştir. Ayrıca TRT'den elde edilen haber metinlerinden de çözümleme yapılırken yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, sayı ve yüzde olarak çizelgelere dökülmüş. Gereken yerlerde yorumu gidilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, TRT televizyonu 1.Kanal ana haber bülteninde örnekleme giren 7 günde toplam 149 haber yayınlanmıştır. Bu sayının % 58.72'sini ulusal haberler geriye kalan % 41.28'ini ise uluslararası haberler oluşturmaktadır. Süre olarak ise toplam 297*05" lik sürenin üçte birinden fazlası (% 44.57) uluslararası haberlere, üçte ikisi kadarının (% 56.43) ise ulusal haberlere gitmektedir. Ana haber bülteninde uluslararası haberlerin yer almadığı gün yoktur.

Televizyon haber kaynağı olarak ilk sırayı özel muhabirler (% 72,49), ikinci sırayı uluslararası haber ajansları (% 20.80), üçüncü sırayı ise ulusal haber ajansları (% 6.71) almaktadır.

Ulusal haberlerde TRT, ajanslar yerine bölgelerde bulunan özel muhabirlerinden yararlanmayı yeğlemektedir (% 97.67). Ulusal haber ajanslarından sağlanan haber miktarı, oran olarak yüzde ikiden biraz fazla (% 2.33), ulusal haberlerin sağlandığı uluslararası ajans ise hiç yoktur. Uluslararası haberlerin geçilmesinde ise tam tersi olarak, uluslararası haber ajansları % 51 ile ilk sırayı almaktadır.

Örnekleme giren 7 günde ulusal haber ajanslarından sadece Anadolu Ajansı ve Ankara Haber Ajansı'ndan haber sağlanmıştır. TRT'nin Akdeniz, Türk Haberler Ajansı ve Ulusal Basın Ajansı ile haber alışverişi anlaşması olmasına karşın bu ajanslardan geçilen haberlere rastlanılmamıştır.

Ulusal haberlerin büyük çoğunluğu (% 77.93) Türkiye genelini ilgilendiren haberler oluşturmaktadır. Bölgeler bakımından ise birinci sırayı Marmara Bölgesi almakta; bunu Doğu Anadolu, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri izlemektedir. Öteki bölgelerle ilgili haberlere ise ya çok az yada hiç yer verilmemiştir. Bölgesel haberlerin tamamı, bölgelerde bulunan TRT bürolarında görevli olan özel muhabirler tarafından geçilmiştir.

Video kayıtları ve haber metinlerinin incelenmesi sonunda TRT televizyon ekranında en çok Avrupa ve Amerika ile ilgili haberler yansımaktadır. Bu iki kıta bir arada alınırse, uluslararası toplam 63 haberin üçde ikisinin bu iki kıtada yer alan ülkelerle ilgili olduğu görülmektedir. Avustralya ve Okyanusya ile ilgili haberler ise hiç yer almamıştır.

Kıtalarından gelen haberlerin yarısından çoğunun kaynağı beş büyükler diye adlandırılan uluslararası haber ajanslarıdır. Bunu % 36.5 ile özel muhabirler izlemektedir. En az haber sağlayan kaynak ise sekizde bir oranı ile ulusal haber ajanslarıdır.

7 günde, televizyon ana haber bülteninde yer alan 63 uluslararası haberlerin 28'i Türkiye ile ilgili, aynı zamanda uluslararası haber kavramına dahil olan haberlerdir. Bu sayıya oran olarak bakıldığında (% 44.44) üçte birden daha yüksektir. Türkiye ile doğrudan ilgili olan uluslararası haberlerin süre olarak toplam içindeki oranını ise % 73'dür.

Uluslararası haber ajansları içinde TRT'ye en çok haber geçen ajans % 49.02 oranı ile Associated Press'dir. Sonrakiler sırasıyla % 43.13 ile Reuter ve % 7.85 ile Agance France Presse ajanslarıdır. United Press International ve Tass ajanslarından ise örnekleme giren 7 günde TRT'ye hiç haber geçilmediği, geçilse bile ana haber bültenine girmediği saptanmıştır.

Görüntü ögesinin televizyon programlarında ön plana çıkması haberlerde de göze çarpmaktadır. Haberlerin sunumunda, film, grafik, fotoğraf gibi görüntü ögesinin bol bol kullanıldığı öğelerle desteklenmektedir. Buna göre haberlerin % 94'ü görüntülü (film-grafik-fotoğraf) sadece % 6.04 gibi küçük bir bölümü görüntüsüzdür.

Yargı

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde televizyon örgütlerinin haber verme işlevi diğer kitle iletişim araçlarına göre çok daha önemlidir. Çünkü bu ülkelerde okuma-yazma oranının dolayısıyla genel ve temel eğitimin düşük olması -görüntüye yer vermesi nedeniyle- televizyonun halkı aydınlatma ve haber vermedeki önemini arttırmaktadır.

Araştırmanın temelini oluşturan ve böyle önemli bir görevi yerine getiren televizyonun ana haber bülteninde yer alan haberlerin kaynakları, ulusal ve uluslararası haber ajansları ve özel muhabirlerdir.

Bu kaynaklar arasında ilk sırayı özel muhabirler almaktadır. Buna göre, TRT'nin kendi haber kaynağı olan özel muhabir örgütü oldukça yaygındır. Ekrana gelen her üç haberden yaklaşık ikisinin kaynağı özel muhabirlerdir. Bu durumda TRT'nin Türkiye düzeyinde ajanslardan daha yaygın bir örgütlenmeye gitmiş olduğu söylenebilir. Ulusal ve uluslararası haber ajansları, oran olarak daha çok uluslararası haber vermektedir.

TRT, uluslararası haberlerde de muhabirlerinin bulunduğu ülkelerde kendi muhabirlerinden yararlanmayı yeğlemekte, ulusal haberlerin sağlanmasında ise özel muhabirler tek kaynak olmaktadır.

Haber kaynağı olarak yararlanılan ulusal haber ajanslarından Anadolu Ajansı ve özel girişim elinde bulunan Ankara Haber Ajansından haber sağlayan TRT, yaygınlıklarının azlığı nedeniyle haber alışverişi anlaşması olmasına karşın özel girişim elindeki diğer ajanslardan haber elde edememiştir.

TRT'ye haber sağlayan, uluslararası haber ajansları içinde ise en çok haber geçen Associated Press, Reuter ve Agance France Press ajanslarıdır. Diğer büyük ajanslardan olan United Press International ve Tass ajanslarından ise örnekleme giren günlerde TRT'ye hiç haber geçilmediği geçilse bile ana haber bültenine girmediği saptanmıştır.

Uluslararası haberlerin büyük çoğunluğunun Avrupa ve Amerika ile ilgili olması da, Türkiye'nin ilişkileri ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve uluslararası haber ajanslarının milliyetleri dikkate alındığında bu sonuç normaldir.

Bunlara göre, gelişmiş merkez ülkeler mesajlar üretirken ve yayarken, az gelişmiş çevre ülkeler bunları almak ve kullanmak üzere uzmanlaştırılmıştır. Ancak Türkiye'de TRT, kendi özel muhabirlerini bu alanda yetiştirerek ve bir çok ülkede bulundurarak haberleri onlar aracılığı ile elde etmeyi başarmıştır. Fakat aynı başarı ulusal ajanslar için söylenemez. Araştırmanın bulgularına göre en az kullanılan haber kaynakları olarak görülmeleri bunun açık kanıtıdır.

EK ÇİZELGELER

EK		<u>Sayfa</u>
1	1987 Yılı Mart-Nisan Ayı İtibarıyle Sınırlı Günlere Göre Haber Dağılımı	63
2	1987 Yılı Mart-Nisan Ayı İtibarıyle Sınırlı Günlere Göre Haber Süreleri	64
3	Ulusal Haberlerin Haber Ajanslarına Göre Dağılımı	65
4	Haberlerin Sunuş Biçimleri	66

Ek Çizelge 1
1987 Yılı Mart-Nisan Ayı İtibarıyla
Sınırlı Günlere Göre Haber Dağılımı

Günler	Ulusal Hb.		Uluslararası Hb.		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
20 Mart 1987	16	59.26	11	40.74	27	100
28 Mart 1987	11	68.75	5	31.25	16	100
5 Nisan 1987	15	60.00	10	40.00	25	100
6 Nisan 1987	17	64.08	10	35.92	27	100
14 Nisan 1987	4	36.37	7	63.63	11	100
22 Nisan 1987	10	47.62	11	52.38	21	100
30 Nisan 1987	13	59.01	9	40.99	22	100
TOPLAM	86	59.72	63	42.28	149	100

Ek Çizelge 2
1987 Yılı Mart-Nisan Ayı İtibarıyla
Sınırlı Günlere Göre Haber Süreleri

Günler	Ulusal Hb.		Uluslararası Hb.		TOPLAM Süre
	Süre	%	Süre	%	
20 Mart 1987	22'.37"	13.50	19'.45"	15.23	42'.22"
28 Mart 1987	56'.50"	31.65	09'.56"	7.66	66'.46"
5 Nisan 1987	19'.22"	11.56	09'.13"	7.10	28'.45"
6 Nisan 1987	27'.38"	16.50	10'.18"	7.94	37'.56"
14 Nisan 1987	2'.50"	1.69	58'.48"	45.34	61'.38"
22 Nisan 1987	21'.52"	13.06	10'.10"	7.84	32'.02"
30 Nisan 1987	20'.10"	12.04	11'.30"	8.89	31'.40"
TOPLAM	167'.25"	100	129'.40"	100	297'.05"

Ek Çizelge 3
Ulusal Haberlerin Haber
Ajanslarına Göre Dağılımı

Ulusal Hb.Aj.	Sayı	%
Anadolu Ajansı (AA)	8	80
Akdeniz Hb. Ajansı (AKAJANS)	-	--
Ankara Hb.Ajansı (ANKA)	2	20
Türk Haberler Ajansı (THA)	-	--
Ulusal Basın Ajansı (UBA)	-	--
TOPLAM	10	100

Ek Çizelge 4
Haberlerin Sunu Biçimleri

Hab. Sun. Bi.	Sayı	%
Görüntülü	140	93.96
Görüntüsüz (Spiker)	9	6.04
TOPLAM	149	100

KAYNAKÇA

ALEMDAR, Korkmaz. Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri İletişim Sosyolojisininin Temelleri Üzerine Bir Deneme, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 165, 1981.

_____ "Haberleşme Araç ve Ajansları" Yayınlanmamış Ders Notları. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1982.

AZİZ, Aysel. Radyo ve Televizyona Giriş, Genişletilmiş İkinci Basım. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No: 460, Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan No:2, 1981.

_____ Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim, Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları No:2, 1982.

_____ "2954 Sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Yasası" Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1. Ankara: Mart 1984, ss.78-106.

Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü. Türkiye Devlet Yıllığı, Ankara: 1983.

GROOMBRIDGE, Brian. Televizyon ve Toplum, Çev: Aysel USLUATA. İstanbul: Reklam Yayınları: 41, 1976.

KOCABAŞOĞLU, Uygur. "Haber Kavramı Üzerine" A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1974/1976, Ankara: 1977, ss.335-349.

OSKAY, Ünsal. Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar ve Sınırlar, Ankara: A.Ü. S.B.F. Yayınları No: 410, 1978.

ÖNGÖREN, Mahmut Tali. " Emperyalizmin Haberciliği " Türkiye Yazıları, Sayı: 45, Aralık 1980, ss. 7-17.

ÖZCAN, Zafer. Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler, Birinci Baskı, Ankara: Dayanışma Yayınları: 24, 1983.

ÖZKÖK, Ertuğrul. İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Ankara: Tan Yayınları: 30, Düşünce Dizisi: 5, 1985.

SWALLOW, Normon. Televizyonun Gerçek Gücü, Çev: Aysel USLUATA. İstanbul: Reklam Yayınları: 32, Ekim 1973.

TOKGÖZ, Oya. Temel Gazetecilik, Ankara: A.Ü. S.B.F. Yayınları: 476, 100.Doğum Yılında Atatürk'e Armağan Dizisi: 19, 1981.

_____ " Siyasal Haberleşme ve TRT'nin Rolü ". A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1974/1976, Ankara: 1977, ss. 79-95.

TOPUZ, Hıfzı. Uluslararası İletişim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 85, 1984.

TRT Ankara Radyo ve Televizyon Programları Kamuoyu Araştırması, Ankara: TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayın No: 170, 1984.

TRT Ankara Radyo ve Televizyon Programları Kamuoyu Araştırması, Ankara: TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayın No: 170, 1985.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Md: 133, 1982.